محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۱۲

محسن تفسیر

له قرآنه یو ځرک

Ketabton.com

۱۱۲ ـ د «اخلاص» سورة

ژباړه او څېړنه :

احمد حسین «عنایت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاص سورة تشريح

ژباړه او څېړنه:

احمد حسين عنايت

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورين الله په نامه

سورةالاخلاص

د اخلاص سورة (۱۱۲)

سريزه: د «اخلاص» سورت مکي دی (۴) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی د «الناس» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. البته د «سير تحول قرآن» کتاب د محاسبو له مخې دا سورة د بعثت په لومړي کال کې د شپږو سورتونو د پيل له آيتونو څخه وروسته نازل شو ی دی نو په دې حساب کې د نزول نمبر يې (۷) دی، او د بعثت په لومړي کال کې نازل شوی دی. ددې سورة نوم «اخلاص» دی؛ اخلاص يعنې پاکول او خالصول: نو اخلاص يوازې ددې سورت نوم نه بلکې د مضمون او منځپانګې عنوان يې هم دی ځکه چې په دې کې خالص توحيد بيان شوی دی. د قران مجيد په نورو ډيريو سورتونو کې يې د نوم په توګه هاغه لفظ غوره کړی دی چې په هماغه سورة کې راغلی وي خو په دې سورة کې د اخلاص لفظ هيڅ نه دی راغلی، دې ته دا نوم د معنا له لحاظه ورکړل شوی دی، نو که هر وګړی پرې پوه شي او ايمان راوړي له شرکه به نجات ومومي.

نو د قل هوالله... سورة له دې ليده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، سربېره پر دې نور نومونه هم لري: يو نوم يې توحيد دی او له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيانوي. د هغه بل نوم «الاساس» دی او هغه يې له دې لامله سورة «الاساس» ګڼلی چې د هستئ د اساس نشئت نيول د احديت له اسمونو او صفتونو څخه خرګندوي او بالاخره هغه ته يې «نسبة الرب» ويلی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هغه چې د «رب» نقش ته له آګاهانه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکې له طريقه په انحراف کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سورت د نزول د زماني او ځای په اړه هم لکه د نورو ډېریو سورتونو په څېر د مفسرینو تر منځ اختلاف دی چې ځېنې دا سورت مکي ګڼي او ځېنې يې مدني ګڼي. او دا اختلاف د هاغو روايتونو پر بنا دی چې ددې سورت د نزول د سبب په اړه نقل شوي دي چې دا روايتونه په مختلفو تفسيرونو کې راغلي دي چون واضح او ثابت نه دي بيا ذکرول يې اړين نه دي، خو د يوې خبرې يادونه اړينه بولم هغه دا چې ددې سورت د توحيدي اهميت په نظر کې نېولو سره حضرت رسول اکرم په مختلفو وختونو او موقعيتونو کې مختلفو خلکو ته بار بار دا سورت تلاوت کړی دی نو هر چا چې هره واقعه نقل کړې دا سورت يې د هماغې زماني له واقعې او مکان سره سم نازل شوی ګڼلی دی.

خو سمه خبره داده چې دا سورة لکه څنګه چې په پيل کې وويل شول مکي دی له دې سره د سورة په مضمون کې له غور کولو سره هم دا محسوسېږي چې دا سورت هم د مکې د ابتدايي دور له نازل شوو سورتونو څخه دی هغه مهال چې د الله تعالی د ذات او صفتونو په اړه د قرآن مفصل آيتونه لا نازل شوي نه ول، او د «الی الله» پر لور د «رسول الله^(ص)» د بلنې په اړه چې خلکو واورېدل هغوی دا معلومول غوښتل او پوښتل چې آخر ستا هاغه رب څه راز دی؟ چې د هغه بندګۍ او عبادت ته خلک بولې. نو هغوی ته د پوښتنو ځواب او د الله د وحدانيت د وضاحت لپاره دا سورة نازل شوی دی. په ابتدايي دور کې ددې سورة د نازلېدو يو ثبوت دا هم دی چې په مکه کې د حضرت بلال څښتن يا آقا «اميه بن خلف» چې کله هغه په ګرمه سوزوونکې شګه څملولی وو او پر سينه يې ورته ستره ډبره اېښې وه نو هغه اَحَدٌ اَحَدٌ چيغې وهلې، چې دا د احد لفظ له همدې سورته اخېستل شوی وو.

له مخکيني سورة سره اړيکه او د سورة د منځپانګې چورليځ:

څلور سورتونه: کافرون، اخلاص، فلق او ناس چې د قرآن په پای کې ځای پر ځای شوي او ټول د امر له فعل، [«قل»] سره پيل کېږي، يوه مرتبطه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسجمه ټولګه تشکيلوي چې په عين استقلال او بېلتون کې، يو تر بله ظريف اتصال او پيوستون هم لري. البته د کافرون سورة [ددې ټولګې لومړی سورة] او د اخلاص سورة ترمنځ، د نصر او تبت سورتونه واقع دي چې ددې څلورو سورتونو په ظاهري اتصال کې يې خنډ رامنځته کړی دی، خو که د پورته نومړو سورتونو منځپانګې ته پاملرنه وکړو، کولی شو ددوی تر منځ معنوي مشترک پيوند او اړک ومومو. په دې منځ کې د نصر او تبت دوو سورتونو د تبصرې او «معترضه جملې» عنوان موندلی چې د پرانتز په بڼه ددې دوو سورتونو تر منځ پرانستل شوی دی، له يو لورې د پيغمبر او مؤمنينو نهائی سرليک او د هڅو پايله او بلې لور ته د کافرانو سرانجام څرګندوي. ددې توضيح؛ چې د «نصر» په سورة کې له الهي مرستې او يارۍ څخه، او د مؤمنانو له بريالیتوبه او د خدای دين ته د خلکو له پوځ پوځ داخلېدلو څخه، د نهائي پايلې په عنوان، خبر ورکوي او د «تبت» په سورة کې د ابولهب په څېر د اورلګاندو لاسونو له لنډېدو او د کفر په لارليکه د کارول شوي ځواک له بې نتيجې پاتې کېدلو څخه څرګندونه کوي. په دې ترتيب پوهېدل کېږي او په څرګنده توګه برېښي چې ولې ددې دوو سورتونو تر منځ راغلي دي. ددې ټولګې سورتونه چې يو يې د کافرانو جبهې ته مخاطب دی [قل يا ايها الکافرون...] او بل د مؤمنانو جبهه [قل هو الله احد] مخاطب کوي، چې په دې توګه د دواړو جبهو نهائي مقصد او پايله څرګنده شوې ده. پر دې بنا داسې برېښي چې د اخلاص سورة په واقعيت کې د کافرون سورة منطقي ادامه، غزونه او طبيعي دنباله ګڼل کېږي. له دې توپير سره چې د کافرون په سورة کې يې له سلبي اړخ او منفي دريځه په عبادت کې د هغوی له کږېدنې او انحراف سره ټکر کړی او «شرک» يې تر يرغل لاندې نيولی دی، [قل يا ايها الکافرون لااعبد ما تعبدون]، او د اخلاص سورة له ايجابي اړخ او مثبت دريځه د زغور او نجات لار څرګندوي او په عبادت کې توحيد مطرح کوي [قل هو الله احد ...]. نو سربېره پر هاغې روښانه اړيکې چې دا سورت يې له کافرون سورة او د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال له پاتې سورتونو سره لري، د تبت له سورة سره هم چې له دې مخکې واقع دی، په یوه لیکه کې واقع دی، په داسې ډول چې اصولي دریځونه او خالص توحیدي موازین او اندېولونه یې، چې د ابولهبي تبلیغاتو او چټیاتو د ځواب په توګه ګڼل کېږي او د مشرکینو د هڅو په مقابل کې د مؤحدینو د مقابلې روش او طریقه څرګندوي. مرحوم طالقاني(ره) ددې دوارو سورتونو په اړه لیکي: دا د توحید او اخلاص جامع او خالص اعلام ـ «قل هو الله احد»، چې د نصر او تبّت له سورتونو وروسته په قرآن کې راغلی، ښایي دې واقعیت ته اشاره ولري چې د عامو خلکو لپاره، د زده کړې او باور موندلو مساعد چاپېریال او داسې عالي توحید ته ایمان، له دلیلونو او برهانونو او پیلیزې روزنې او د پرانېستې فکري چاپیریال له منځته راوړو وروسته برابرېږي «قل یا ایها الکافرون»، او دا چاپیریال د توحید د بلونکو تر بریالیتوب «اذا جاء نصرالله والفتح ...»، او همدا راز د اورلګاندو لاسونو تر لنډېدو او غوڅېدو وروسته رامنځته کېږي. «تبت یدا ابی لهب».

کله چې حضرت رسول اکرم(ص) توحید ته بلنه پیل کړه د هغه مهال د نړۍ مذهبي تصورونه او انګېرنې د شرک پر بنسټ وې. بت نمانځونکو مشرکینو د خدای تمثالونه له لرګو، ډبرو، سرو زرو، سپینو زرو او ددې په څېر له نورو څخه جوړول ـ چې شکلونه، بڼې او جسمونه به یې درلودل الاهه او الاه چې شمېر یې زیات وو د یو خدای تر څنګ یې مختلفې دندې تر سره کولې او هغوی به د خپلو حاجتونو د لېرې کولو لپاره دې الاهو او بتانو ته مراجعه کوله د هغوی له نظره د خدایانو له نسله هرې الاهې مېړه درلود او همدا راز الاه ښځه درلوده او ددوی نسل همداسې غځېده، هغوی حتا خوراک څښاک ته هم اړتیا موندله او نمانځونکو به یې ورته دا حاجت رفع کاوه. د مشرکینو یو ستر شمېر لکه هندوان په دې عقیده ول چې خدای تعالی په انساني بڼه ظهور کوي او ځېنې خلک ځانته د اوتاد او اوتار په توګه غوره کوي او خدای د هغوی په بڼه د اصلاح لپاره ځمکې ته راځي. عیسویانو که څه هم په یو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمان درلود خو د هغوی خدای هم لږ تر لږه یو زوی خو درلود او د پلار او زوی تر څنګه روح القدس هم په خدایي کې برخمن وو، او د تثلیث عقیده یې رامنځته کړې ده. حتا د خدای مور هم وه او خوښې یې هم درلوده. یهودیانو هم د یو خدای د منلو دعوه کوله، خو د هغوی خدای هم له مادیت او جسمانیت او نورو انساني صفتونو څخه خالي نه وو، هغه به قدم واهه، په انساني بڼه کې به څرګندېده، د خپل کوم بنده سره به یې غېږ هم نیوله. او د یو عدد زوی[عُزیر] پلار هم وو. پر دې مذهبي ډلو سربېره مجوسیان لمر نمانځي ول او صابیان ستور نمانځي ول. په دې حالت کې چې د «الله وحده لاشریک له» بلنه خلکو ته ورکړل شوه نو د خلکو په ذهن کې ددې پوښتنې پیدا کېدل چې ولې دا ټول ارباب پرېښوول کېږي او یوازې یو رب ته بلنه ورکول کېږي، یوه طبیعي خبره ده. د قرآن مجید دا اعجاز دی چې ددې ټولو پوښتنو په مقابل کې یې په څو لفظونو کې د ځواب په ورکولو سره د توحید داسې څرګند تصور وړاندې کړی چې ټول مشرکانه تصورونه او انګېرنې له منځه وړي او د هغه له ذات سره د مخلوقاتو په صفتونو کې د هیڅ کوم صفت د ګډون ځای نه پاتې کېږي.

د سورت متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾		أَحَدٌ = یو، یوازینی ـ الصَّمَدُ = ډک، بشپړ، مکمل، له خلل پرته، ناړمن، بې نیاز چې نور ورته نیاز او اړتیا لري، د نورو د اړتیاو پوره کوونکی ـ لَمْ يَلِدْ = [چا ترې] زوکړه نه ده کړې، [څوک یې] نه دی زېږولی، څوک ترې تجزیه شوی نه دی، کومه ټوټه ترې بېله شوې نه ده ـ لَمْ يُولَدْ = [له چا] زېږېدلی نه دی، [له چا یې] زوکړه نه ده کړې، له چا تجزیه شوی نه دی، له چا رابېل شوی نه دی ـ لَمْ يَكُنْ ... أَحَدٌ = نه شته ... هیڅوک، نه دی ... یوڅوک، كُفُوًا = سیال، برابر، ساری، مثل، مل، شریک، جوړه، غبرګولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾

وواېه،⁽¹⁾ «هغه»⁽²⁾ [هماغه] يوازې يو⁽³⁾ الله⁽⁴⁾ دى

اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

[هماغه] الله چې صمد⁽⁵⁾ دى [بشپړ بې نيازه دى] [= په بشپړه توګه ناړمن دى او د مخلوق ورته اړتيا ده، او مطلوب او مقصود يې دى].

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾

نه يې [څوک] زېږولى، او نه [له چا] زېږېدلى،⁽⁶⁾ [= له کوم څيزه راوتلى نه دى او توليدوونکى او ټوټه کېدونکى نه دى].

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

او نه د هغه لپاره کوم سيال [او سارى] شته.⁽⁷⁾

قُلْ	هُوَ	اللَّهُ	أَحَدٌ	اللَّهُ	الصَّمَدُ	لَمْ يَلِدْ
وواېه	هغه	الله	[يوازې] يو	خداى، الله	بې نياز، ناړمن	نه يې [څوک] زېږولى

وَلَمْ يُولَدْ	وَلَمْ يَكُنْ	لَهُ	كُفُوًا	أَحَدٌ
او نه [له چا] زېږېدلى	او نه .. شته	هغه لپاره	سيال، برابر، سارى	کوم [يو] څوک

د سورت د مفرداتو لنډه تشريح:

۱ ـ د «قل» [وواېه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتيب له ليده، د پيغام د ابلاغولو لپاره لومړنى فرمان دى چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پيغمبر ته نازل شوى دى. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوى دى خو په هيڅ يو له هاغو لنډو آيتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دى راغلى. دا فرمان له يو لوري پخپله پيغمبر ته، د توحيد حقيقت ته د رسېدو، پوهېدو، درک کولو او تلقين لپاره دى، له بل لوري، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خداى تعالى له توحيده غافل دي، هغوى ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحيدي دريځونو څرګندونه او اعلام دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ معشوق او متعالي مطلق معبود او د ټولو ارزښتونو او ښکلاو جامع او ټولیز [ذوالجلال والاکرام] ته د نمانځنې او پرستش احساس، د انساني نسل د پیدایښت لـه هماغه پیلـه او ځمکې ته له هبوط سره، د آدمي په فطرت کـې اېښـوول شـوی دی. د «هـو» نـوم چـې همدغې مطلقې هستۍ او د جهان پنځګر [حيّ او قیّوم] ته اشاره ده، د آدمي پـه ضـمیر کې پټه او مرموزه ورکه شوې نښه ده چې د هغې سراغ په دېره او لرګي، ډول ډول الاهـه ګانو او «ارباب متفرقون» او ایزمونو او راز راز ایډیالوژیو کـې لټـوي او همـدا راز ملـول، سرګردانه او حیران ورپسې دي. دا ورک شوی هماغه دی چې د مولـوي مثنـوي ددغـه بېلتون څخه د شکایت له حکایت سره پیل شوې ده:

بشنو از نی چون حکایت می کند — از جدایی ها شکایت می کند

کز نَیستان تا مرا ببُریده اند — از نفیرم مرد و زن نالیده اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق — تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسي کو دور ماند از اصل خویش — باز جوید روزګار وصل خویش

د «هو» ضمیر چې د هاغه مطلق خیر او کمال او د هر حیات او حرکت د سرچېنې په وصف او ستاینه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خیال، انګېرنې، وهم او ګومان او صورت او تصویر، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، یوازې یوه اشاره ده همغه ته، چې د یو مطلق ګرا او بې نهایت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت یې تل هغه بې نومه او بې نښانه، چې د تشبیه او تجزیې او ترکیب او تصویر وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شیطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه ښباري او لا شریک لپاره شریک، او شبیه وګوماري او تکثیر او تعدد ته یې ورسوي.

عجیبه دا چې د «قل» فرمان، نه یوازې دا چې پیغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نـوم او د «الله» جلالـه نـوم هـم د آیتونـو د نزول د زماني ترتیب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکـې پـه همـدې سـورت یعنـې د توحید په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکـې، پـر پیغمـبر د وحی ٦ لنډ پیغامونه نازل شوي دي : د علق سورة ٥ لومړني آیتونه [علـق ۱ (۹٦:۱) تـر ٥]، د مدثر سورة د پیـل ۷ آیتونـه [۱ (۷٤:۱) تـر۷]، د عصـر سـورة د پیـل ۲ آیتونـه [عصـر ۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاریات ٦ لومړني آیتونه [ذاریات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پیـل ۲ آیتونـه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آیتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] ـ [د «سیر تحـوّل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹۶:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، خو دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوې ده.

په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللَّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت د «حَيّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.

سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

۳ ـ «اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+ ۸ + ۱+٦= ۱۷]. دا شمېر نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نيکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دي، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

۴ ـ له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [یا واحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:۱۹)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [مائده۷۳ (۵:۷۳)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱٦۳ (۲:۱٦۳)].

اَحَد د ډلې او د یو شمېر د مجموعې له منځه پر یوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له یوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې یا د افرادو د مجموعې له منځه یو فرد ته اشاره ده. په دې آیة کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نیازي او نه زېږول او نه زېږېدل او بې‌ساریتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کلیمه یې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او خپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهیت، ربوبیّت، خالقیت او مالکیت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثیر او ویشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحید تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحید څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

۵ ـ د «صمد» نوم یوازې په همدې آیت کې راغلی دی او ورپسې دوو آیتونو کې یې هغه په ساده توګه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ». د صمد په کلیمه کې یو ډول د ډک او ټېل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډېره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غیر څخه د مطلقې بې نیازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حیات او حرکت او ودې او کمال کې د نیاز او اړتیا لاس د خدای پر لور لري [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقیران دي [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)]، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترګه، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کلیمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روایتونو پر بنسټ چې له سترو لویانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړیا او خوب، تغییر، اووښتون، ترکیب او تکثیر، ټوټه کېدو او زېږون او...څخه، نااړمنتیا او بې نیازي.

٦ ـ فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د یوازېتوب او یووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

۷ ـ په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

د اخلاص سورت د ټولو [۱ ـ ۴] آيتونو بشپړه تشريح:

لکه څنګه چې د مخکېني سورة په اړه مو وويل، له دې څلور قل څخه چې په قرآن کې راغلي دي، د هغوی دوه، چې لومړی يې قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ دی او دوهم يې قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، په بشپړه توګه يو د بل په مقابل کې دي. په لومړي کې فرمايي؛ کافرانو ته ووايه، او په دوهم کې، برعکس، مؤمنينو ته خطاب دی: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. ددوی دواړو په منځ کې د «نصر» او «تبّت» دوه سورتونه راغلي چې دوه داسې روښونه، کره وره او سرليکونه بيانوي، چې يو له بل سره مخالف دي، نو پر دې بنا په طبيعي توګه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» د «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» پرله پسې غځونه او ادامه ده. دا سورة موږ بې تر لږه لس ځلې په هر شپېني ورځيني لمونځ کې وايو. البته د «حمد» سورة بايد اوولس ځلې وويل شي او هيڅ نمونځ داسې نشته چې د «حمد» سورة ونلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحاً ويل کېږي «حمد او سورة»؛ په نمانځه کې د سورة انتخاب آزاد دی او هر سورة چې مو زړه غواړي غوره کولی شئ چې له حمد څخه وروسته يې په نمانځه کې ووایاست. سُنيان يو بشپړ سورة ته مقيد نه دي او د يو سورة هره برخه چې تر اغېز لاندې يې وي، قرائت کوي او شيعيان عقيده لري چې بايد يو بشپړ سورة وويل شي. او البته لکه څنګه چې ډېری د مسلمانانو په عربي نه پوهېږي او د قرآن له آيتونو سره آشنا نه دي، نو ځکه هغوی د قرآن ډېر ساده سورتونه، چې لنډ دي او ژر ياد ته رسېږي او له دوو کرښو زيات نه دي، لکه همدا «قل هو الله»، وايي. خو اړينه نه ده چې هرومرو همدا سورة وويل شي. البته د اخلاص سورة په اړه له حضرت رسول اکرم او امامانو او علمائو له قولونو ډېره زياته توصيه او سپارښتنه شوې ده.

ظاهراً له حضرت علي څخه نقل شوی دی چې فرمايلي يې دي؛ دا سورة زما دومره خوښېږي چې زړه مې غواړي هره ورځ هغه ووايم. خو دا په دې معنا نه دی چې ددې سورة لوستل اجباري دي. يوازې «حمد» دی چې بايد په هر يوه نمانځه کې وويل شي. د اخلاص سورة د قرآن مهمترين توحيدي پيغام دی. يو ډېر لنډ سورة دی، خو د قرآن جامعترين، خلاصه ترين، او مؤجزترين پيغام په خپل ځان کې لري؛ يعنې داسې برېښي چې په يوازې ځان يې د قرآن دريمه برخه، [چې توحيدي آيتونه دي] بيان کړې ده.

[قرآن په بنسټيزه توګه دريو اساسي موضوع ګانو ته پاملرنه لري توحيد، نبوت او معاد. نو ځکه توحيد د ټول قرآن دريمه برخه تشکيلوي] پر دې بنا، ډېر مهم دی چې پيغامونه يې په ښه او ژوره توګه واخلو، موږ، معمولاً او د عادت له مخې، دا سورة په نمونځونو کې او نورو مهالونو کې وايو. انسان د هاغه څيز په اړه چې له هغه سره روږدی وي، له عادت سره سم په هغه کې فکر نه کوي. ددې سورة په اړه هم همداسې دی او چون لوستل يې موږ ته عادت شوی دی، د هغې معناو ته په سلو کې ۹۵ کسان پاملرنه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته غواړو ددې سورة د هر آية د توضيح په پيل کې د هغه ساده ژباړه وړاندې کړو چې ووينو له هغې څخه څه پيغام اخيستلی شو. قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. [پيغبره] ووايه چې هغه [هو] هماغه چې په هر حال کې انسانان په هغه پسې دي، هغه چې د انسان فطرت د هغه په لټه کې دی، هغه يو «الله» دی چې «احد» دی. دا «قُلْ» په دې مفهوم دی لکه څنګه چې په «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» [کافرون ۱(۱۰۹:۱)] کې دی يعني ووايه، اعلان وکړه، په ښکاره توګه ووايه؛ او داسې ووايه چې هر څوک يې واوري، او د هيچا لپاره د بيا پوښتنې ځای پاتې نشي. او که څوک په دې اړه وروسته له دې هم بحث کوي او پوښتنې اوچتوي د پوهېدو لپاره نه بلکې وخت ضايع کوي، نو ځکه اړينه ده په داسې مهال کې ښايي ښکاره خبره وشي.

د «قل» [ووايه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتيب له ليده، د پيغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پيغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هيڅ يو له هاغو لنډو آيتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له يو لوري پخپله پيغمبر ته، د توحيد حقيقت ته د رسېدو، پوهيدو، درک کولو او تلقين لپاره دی، له بل لوري، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحيده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحيدي دريځونو ښکاره کولو او اعلام دی.

د «هو» ضمير چې د هاغه مطلق خير او کمال او د هر حيات او حرکت د سرچينې په وصف او ستاينه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خيال، انګيرنې، وهم او ګومان او صورت او تصوير، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، يوازې يوه اشاره ده همغه ته، چې د يو مطلق ګرا او بې نهايت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت يې تل «هغه» بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيې او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وګوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

د «هُو» ضمير ځينو د شان او برم ضمير ګڼلی. او دا د هاغه ذهني مشهور او نوموړي کس يا حالت لپاره راځي چې د ويونکي او مخاطب تر منځ تر ډېره مشهور او مشترک وي چې له ذهني کړاوه پرته ذهن د هغه لور ته ولېږدول شي. اسلام ته د بلنې له پيل کېدو وروسته سمدلاسه د اهلِ عرب په هر مجلس کې زياته توده موضوع همدا د الله تعالی د ذات او صفتونو موضوع وه. د دعوت او بلنې نور عنوانونه لکه معاد او رسالت هم تر بحث لاندې راتلل ليکن هغوی د ضمني بحثونو حيثيت درلود، د توحيد مسئله تر ټولو مهمه وه. قريشو دا موضوع د خپلو پلرونو او نيکونو د شان او حيثيت مسئله ګڼله او د هيڅ څيز په بيه يې د خپلو معبودانو او د خپلو نيکونو توهين نشو زغملی او د هغوی نمانځنه يې کوله. د «قُلْ هُوَ اللَّهُ...» له لفظونو څخه دا خبره اړينه نه برېښي چې چا دې له «رسول الله» څخه دا غوښتنه کړې وي چې ته د خپل الله صفتونه بيان کړه او بيا «رسول الله» ورته دا سورة اورولی وي، خو لکه څنګه چې پورته مو ورته نغوته وکړه، هلته په چاپېريال کې ددې پوښتنې په اړه د تودوخې شتون ددې خبرې لپاره کافي وو چې دا سورة نازل شي او خلکو ته واورول شي. له دې څرګندېږي چې د «هُوَاللّهُ» مطلب به دا وي چې «هغه الله» چې تاسو د هغه په اړه پوښتنې اوځوابونه او بحثونه او جدال کوئ که غواړئ د هغه په صفتونو پوه شئ واورئ هغه دادي؛ او ورپسې يې صفتونه بيان شوي او دا اړينه وه چې د ټولو مخالفينو خولې تړپې شي او د نورو صفتونو په اړه د پوهېدو لپاره لاره پرانېستل شي. د خدای تعالی د بشپړ توصيف او د قرآن دبلاغت تقاضا همدا ده چې دا د «هو» ضمير له هر حد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيد او تعين څخه آزاد وي او د شأن يا محدودې او ملفوظې مرجع لپاره نه وي. او بايد د هغې مرجع د هستۍ مطلق کمال او د ټولو هستيو مرجع وي چې په ذاتي او کمالي حرکت کې هغه لټوي او آزاد او فطري عقلونه همغه مومي. له تقليد او حسه اغېزمن اندونه او اکتسابي عقلونه د هغه لپاره مختلف او محدود اسمونه، بنې او ورته انځورونه جوړوي. پر دې بنا د «هو» ضمير مبتداء او اللّه په جمله کې خبر دی او د وصفي معنا متضمن دی: «هغه» - هماغه مطلقه هستي او د فطرت په توسه ځرګند شوی او بې نيازه مبداء او پرخپل ذات ټيکاو دی چې د هستۍ ښکارندې او شونتياوې په ټوليزه توګه ورته اړمنې او نيازمنې دي او پر هغه ټيکاو دي.

په زړه پورې ده چې نه يوازې د «قل» فرمان، پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نوم او د «اللـه» جلاله نوم هم د آيتونو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکې په همدې سورت يعنې د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکې، پر پيغمبر د وحی شپږ لنډ پيغامونه نازل شوي دي: د علق سورة ۵ لومړني آيتونه [علق ۱ (۹۶:۱) تر ۵]، د مدثر سورة د پيل ۷ آيتونه [۱ (۷۴:۱) تر۷]، د عصر سورة د پيل ۲ آيتونه [عصر۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاريات سورة ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پيل ۲ آيتونه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آيتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] — [د«سير تحوّل قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹۶:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعثت په دریم کال کې [د اخلاص له سورۃ څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورۃ په پیل کې اېښوول شوي ده.

له ټولو په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرین ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آیة (۲:۲۵۵) کې، چې د «آیةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پیغمبر(ص) د رسالت په وروستیو میاشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پیل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانیَت ته د «حَیّ او قَیّوم» او «علی او عظیم» له نومونو سره تفصیل ورکول کېږي.
سره ددې چې د «هُوَ» ضمیر په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورگرځي، خو که په ځانگړې توگه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورگرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وگڼو، شمېر یې ۲۹۰ ته رسېږي.

«اله» هر یو معبود ته ویل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر یوازې یو بېساري او لاشریک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له گڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱۶ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع یې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+۸+۱+٦= ۱۷]. دا شمېر، نه یوازې د خدای تعالی د پاتې نیکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعیت کې د «الله» صفتونه گڼل کېږي، ډېر دی، بلکې هیڅ یوه کلیمه په دومره زیات شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زیات واټن سره د «قال» کلیمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ریښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ریښې ۲۰ ځلې].

«اللّه» اسم ذات دی، د عربو مشرکینو دا نوم د اسم ذات په توگه کاروه او په دې اړه هغوی کومه ستونزه نه درلوده، په قرآن کې یې د ټولو نیکو صفتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره موصوف همدا نوم ګڼلی دی؛ فرمايلي يې دي چې هغه «اللّهُ اَحَدٌ» دی ـ لغتپوهانو د وَاحِدٌ او اَحَدٌ تر منځ دا توپير کړی دی چې احد هغه دی چې په ذات کې يې کوم شريک نه وي او وَاحِدٌ هغه دی چې په صفتونو کې څوک د هغه شريک نه وي ـ کېدی شي له همدې لامله وي چې د «احد» لفظ د الله له صفت پرته د بل چا د صفت په توګه نه دی راغلی، نو «احد» له [واحد] سره مرادف نه دی، ځکه چې واحد په شمېرنه کې لومړی او په اثباتي کلام کې راوړل کېږي. خو احد، نه لومړی عدد دی او نه معمولاً په ايجابي کلام کې ويل کېږي. احد، کله په اسمي معنا لکه «احدعشر» او کله هم په وصفي معنا راځي. خدای تعالی، «احد» دی يعنې په خپل ذات او صفتونو کې شريک او ترکيب نلري. [واحد] دی خو دويم او درېم او .... نلري. «احد»، په دې آية کې د اللّه له خبر يا صفت څخه وروسته خبر دی. د خدای تعالی په اړه ددې صفت معنا، په تام او بشپړ وحدت کې مبالغه او له هر ډول صوري او عقلي ترکيب څخه نفي کول دي او د احديت اړينتيا او د ترکيب نفې، د علم او قدرت او حيات او ارادې د صفتونو کمال او جامعيت دی.

له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د «الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [ياواحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای تعالی په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ...» [مائده ۷۳ (٥:٧٣)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱٦۳ (٢:١٦٣)].

اَحَد د ډلې او د يو شمېر د مجموعې له منځه پر يوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَكُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له يوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې يا د افرادو د مجموعې له منځه يو فرد ته اشاره ده. په دې آية کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نيازي او نه زېږول او نه زېږېدل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېساريتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کليمه يې کارولې ده چې د هغه بېلوالى او خپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهيت، ربوبيّت، خالقيت او مالکيت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثير او ويشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحيد تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحيد څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

له دې څخه له هر اړخه يوګونيوالى څرګندېږي، لـه هـرې رشـتې او خپلـوې څخه پاکوالى او اوچتوالى د هغه له اړينياو ګڼل کېږي، له دې څخـه دا خبـره راوځي چې هغه قديم دی او باقي نور ټول مخلـوق او حـادث. دا اړينـه پايلـه ده چې ترې انکار د عقل خلاف دی نو دا ويل چې هغه احد دی په بله وينا دا ويل دي چې هغه قديم لم يزل او خالق دی.

ښه، داسې ويل د څه لپاره؟ مګر آيا پيغمبر داسې ويل چې خدای دوه دي، يا درې دي يا لس دي؟ مګر آيا پيغمبر(ص) په څو خدايانو معتقد وو چې الله ورته فرمايي ووايه الله يو دی. هيڅا دا نه دي ويلي چې پيغمبر(ص) له اسلام مخکـې څو خدايانو ته معتقد وو. پيغمبر(ص) د حَنَفِيه دلې په يو ښاخ پـورې اړونـد وو، حَنَفيان، چې د نسل لړۍ يې حضرت ابـراهيم(ع) تـه رسـېده. او دا څرګنـده ده چې هغوی څو خدايانو ته معتقد نـه ول. نـو، نـه پيغمـبر(ص) څـو خـدايانو تـه معتقد وو او نه د هغه د شاوخوا سيمو خلک، حتا تر موږ پورې. مـوږ مسلمانان هم، که خدای نمانځي اوسو هيڅ يو هم داسې نـه دي ويـلي او هـيڅ يـو هـم داسې کومه عقيده نلرو چې خدای دوه دي يا سل دي. نو دا لومړۍ آية چې وايي قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ څه وايي؟ غواړي څه څيز څرګند کړي، چې مـوږ هغـې ته له پاملرنې سره بايد خپل ځانونه اصلاح کړو؟ نو په ظاهري توګه دا خـو مـوږ پورې اړه نلري. موږ خو الحمدللّٰه يوازې احد او يو، خدای ته معتقد يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: اللَّهُ الصَّمَدُ. «صَمد» يعني بشپړ [کامل]، ډک. که کوم لوښی سرخالي وي، لازم دی چې ډک يې کړي؛ يا که کومه نقشه بشپړه نه ده، بايد بشپړه يې کړي؛ هر څيز چې لږ شانته کار ته اړتيا ولري بشپړ نه دی، خو خدای پوره دی، بشپړ دی، ډک دی. ډک دی يعني؛ په جوته توګه مطلقاً بشپړ او کامل دی. سربېره پر دې د الصمد د کليمې لپاره چې کومې معنا ګانې ذکر شوي دي، څرګندېږي چې اصلي معنايې، ډېره او هر جسم او څيز چې ډک او ټپل شوی وي او تش ځايونه ونلري او خلل و نه مني. نو پر دې بنا، په «الصمد» د متعال خدای توصيفول، په دې کليمه کې د مجاز له مخې اذهانو ته د نژدېوالي لپاره راغلی دی؛ چې د يو بشپړ او کامل قدرت د مطلق شتون څرګندوی اوسي، چې په ذات او صفتونو کې يې تحديد او تغيير او اغېز منل لار نلري او د پېښو ګرد پرې نه کېني. ځکه هر هغه څه چې محدود او متغير او اغېز منونکی دی، هرومرو به پر نورو تېکاو وي او منځ به يې تش وي او له ځانه هستي او بقاء او کمال نلري. هغه مطلق او معروف وجود ته د «هو» له اشارې وروسته او د هغه د الوهيت او احديت د نوم او صفت بيان، د «اللّه» د جامع نوم تکرار او د «الصمد» د جامع وصف تعريف، د «الصمد» په دې ځانګړي صفت کې الوهيت په ډېره زياته او بشپړه توګه څرګندېږي.

د «صمد» نوم يوازې په همدې آيت کې راغلی دی او وروسته دوو آيتونو کې يې هغه په ساده توګه معنا کړې دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ».

د صمد په کليمه کې يو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډبره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غير څخه د مطلقې بې نيازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حيات او حرکت او ودې او کمال کې د نياز او اړتيا لاس د خدای پر لور لري «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]

«هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي [= د ټول عالم موجودات] تل له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال [= د نياز غوښتنه] کوي [هر څوک د هغه د درشل سوالګر دی]، هغه هره شيبه په يو کار کې دی.»، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقيران دي، «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ.» [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)] «ای خلکو، تاسو ټول [د ودې او کمال په مسير کې] الله ته اړ ياست، او يوازې الله دی چې غني [نا اړمن او] ستايل شوی دی.»، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته ستره، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کليمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روايتونو پر بنسټ چې له سترو لويانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړيا او خوب، تغيير، اووښتون، ترکيب او تکثير، ټوټه کېدو او زېږون او...څخه، نااړمنتيا او بې نيازي.

هر څه چې د کمال د صفتونو په اړه، له هر جهت او اړخه، چې فکر وکړو په هغه کې بې نهايت دي. او بې نهايت داسې يو څيز دی چې پر هغه نه ورزياتېږي. په هغې زمانه کې په عدد او رقم د خلکو سر نه خلاصيده چې ورته ووايي خدای بې نهايت دی. «الله الصمد» يعنې خدای بې نهايت دی. په خپلو ټولو څيزونو کې بې نهايت دی: په علم کې، په حکمت کې، په عظمت کې، په الوهيت کې، په رحمت کې، په عفوه کې، په عزّت کې ... لنډه دا چې په ټولو څيزونو کې. نو، هيڅ کمال داسې نشته چې انسان يې تصور کړي چې وکولی شي د هغه پر ذات وراضافه کړای شي. سمدم له «احد» څخه وروسته چې دلته د «صمد» د صفت په راوړلو يې دا يادونه کړې ده چې د احد له لفظ څخه د خدای تعالی د يوګونيوالي او له نورو پرته او بېل چې کوم انځور مخې ته راځي څوک داسې و نه ګڼي چې الله تعالی کوم بېل او خاموش او بې اړيکې علةالعلل دی چې دا غلط پوهېدنه هم د نورو وسيلو او ملاتړو د لټولو سبب جوړېدلی شي. له دې غلط پوهېدنې څخه د بچ کېدو لپاره يې «اللَّهُ الصَّمَدُ» ووېل او دا يې واضحه او څرګنده کړه چې سره ددې چې الله له ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه ښېل، ناآرمن او بېساري او بې له ټولو دی خو هغه د ټولو خبرنيوی او لاس نيوی هم کوي او د ټولو لپاره د پناه اخيستنې د سترغر په توګه دی د ټولو لپاره د ستونزو د حل يوازينی درشل او مرجع دی د هغه بندګان چې کله هغه ته فرياد کوي هغه يې فرياد اوري او د ټولو فرياد ته رسېدنه کوي.

ښه، اوس له دې خبرې ښخه موږ څه درک کوو؟ کله چې وايو «الله الصمد» دا زموږ له ژوند سره څه اړيکه لري؟ څه ډول [په اصطلاح] زموږ په ژوند کې اغيزمن کېږي؟ کله چې «الله الصمد» وايو، بايد خپل ځان ته ستانه شو چې اوس زه بايد څه وکړم او زه څه وظيفه او دنده لرم؟.

دريم: لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. خدای تعالی نه [له څه ښيزه] زېږېدلی دی او نه [کوم ښيز] زېږوي. ډېر ښه، مګر آيا چا داسې کومه ادعا کړې ده؟ موږ چې وسمهال دا آية لولو غواړو څه ښيز ترې ومومو؟ پاملرنه وکړئ چې له زېږولو او زېږېدلو ښخه مطلب يوازې د انسانانو په اړه خبره کول نه دي؛ ټول موجودات چې موږ يې پېژنو، له حيواناتو نيولې تر نباتاتو او ګياه ټول، د نسل او مِثل توليد کوي. مثلاً هره ګياه له يوه تخمه راوتلې او پخپله هم يو تخم توليدوي. حتا جامد جسمونه هم همدا ډول دي. د بېلګې په توګه رسوبې ډبرې، يا فرض کړئ اوريزې ډبرې، له هاغو موادو چې په ځمکه کې دننه شتون لري، د اورغورځي له آغېزه يې، داسې بڼه موندلې ده. نو، دا ډبره له يو ښيزه زېږول شوې ده. کله چې فورمول يې وينو، مثلاً ښومره اوسپنه لري، ښومره سيليکان، يا ښومره کاربن په کې شتون لري، معلومېږي چې کومو عناصرو يو تر بله لاس ورکړی چې دا ډبره او خاوره جوړه شوې ده. نو، په دنيا کې هيڅ ښيز داسې نه شته چې له بل ښيزه رامنځته شوی نه وي او پخپله هم په خپل وار د بل ښيز د شتون علت او لامل شوی نه وي. دا ډبرې همدا اوس هم په خاورې د تبديلېدو په حال کې دي. طبيعت تل د تحول او اووښتون په حال کې دی. په بنسټيزه توګه په دنيا کې هيڅ ښيز شتون نه لري چې مخکې او وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونلري. هر يو موجود له يو ځايه راوتلی دی او پخپله هم د بل څيز د رامنځته کېدو پيليز او لامل دی. يوازې خدای تعالی دی چې دا حکم د هغه په اړه رښتينی او صادق نه دی «و هُوَ الْأَوَّلُ، وَالْآخِرُ، وَالظَّاهِرُ، وَالْبَاطِنُ». [حديد۳(۵۷:۳)] نو دلته په دې سورة کې، فرمايي خدای تعالی نه زېږول شوی دی او نه کوم زوی زېږوي، نو، نه حضرت عيسی د خدای زوی دی او نه بل څوک؛ چې نور يې نسبت ورکوي.

فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د يوازېتوب او يووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، وېره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

که له «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» څخه مقصد يوازې زېږېدل د انسان په ډول يو انسان له بل انسان څخه وي او ووايو خدای تعالی څوک زېږولی نه دی يعنې اولاد نه لري، او له چا زېږېدلی نه دی يعنې د بل موجود اولاد نه دی، يوازې هاغو ارتاويزو او خرافه وزمو عقيدو ته چې له اسلامه مخکې يې په مختلفو اديانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شتون درلود، د نفي ځواب ورکوي؛ یعنې هاغه څه چې په مختلفو دینونو کې ویل کېدل پر دې بنا که څوک وایي چې کوم څیز د خدای اولاد دی [باطل دی.] د بېلګې په توګه؛ مسیحیانو چې ویل عیسی د خدای زوی دی. [چې دا خبره، لا تر اوسه د مسیحیانو په مذهبیانو کې له منځه نه ده تللې]. یا پخپله د جاهلیت عربانو به ویل؛ پرښتې د خدای اولاد دی او پرښتې یې له ښځینه جنسه انګېرلې او ویل یې چې؛ دوی د خدای لوڼه دي. د دینونو له تاریخونو سره سم له پخوانیو دینونو څخه هیڅ داسې دین نه وو چې دا خرافه په کې ننوتې نه وي چې خدای اولاد لري؛ یو څیز یې هرو مرو د خدای د اولاد په توګه فرض کړی دی. بشر له دې چې د اولاد درلودل یې د خپل ځان لپاره کمال ګڼه، او لیدل یې چې کوم انسان که اولاد ونلري ابتر او ناقص دی ویل یې چې څنګه کېدی شي زموږ خدای زوی ونلري، او موږ اولاد ولرو؛ که موږ اولاد ونلرو زموږ لپاره نقص او نیمګړتیا ده، نو هروهرو بې اولادي هم د خدای لپاره نقص او نېمګړتیا ده. همدا لامل وو چې ـ کابو ـ په ټولو تېرو ادیانو کې دې باطل فکر لار موندلې ده چې خدای زوی لري. البته دا جوته ده چې د الهي پیغمبرانو [حتا د هاغو پیغمبرانو چې په واقعیت کې فیلسوفان ول نه پیغمبران] د دینونو په اصل کې دا فکر شتون نلري، چې خدای زوی لري، خو وروسته دا خرافات د یو تحریف په بڼه په ادیانو کې وارد شوي دي. مثلاً په اصلي مسیحیت کې هیڅکله دا فکر شتون نلري چې مسیح د خدای زوی دی، خو دا فکر وروسته په مسیحیانو کې پیدا شو.

د زردشت په اصلي ښوونو کې داسې خبرې شتون نه درلود چې خدای زوی لري، خو د ساسانیانو په دوره کې، د زردشتیانو په منځ کې، [که هغه زرواني زردشتیان ول او یا که نور ول،] دا ډول ارتاویزي او خرافاتي خبرې پیدا شوې او هاغه فرقه چې زروانیان بلل کېږي عقیده لري چې اهورامزدا پخپله د خدای زوی دی، اهریمن هم د خدای زوی دی او اصلي خدای «زروان»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او زروان يو مهال د زوی درلودلو هيله درلوده، سلګونه کلونه د زوی په هيله کې وو، وروسته يې نذر وکړ چې قرباني به وکړي که زوی ولرې، [ووينئ بشر څه راز خرافات جوړوي] وروسته يې احساس کړل چې په خپله ګېډه کې يې زوی پيدا کړی دی او د يو پر ځای يې دوه زامن پيدا شول، غبرګوني يې وزېږول، يو اهورامزدا او بل اهريمن، او بيا يې څو زره کاله دا اهريمن او اهورامزدا يو له بل سره په مقابله کې واچول، په دې ډول ډېرې کيسې يې ورته جوړې کړي چې داسې او هغسې يې وکړل، په دې ډول ډېر چټيات.

يو مسلمان وګړی بايد خپل ځان له دې ډول عقيدو څخه پاک او بېل وګڼي او په ځانګړې توګه د «قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ» مبارک سورة په پام کې ولري. البته دا مضمون په قرآن کې زيات تکرار شوی دی، لکه: «وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا» [اسراء ۱۱۱(۱۷:۱۱۱)]. او ووايه ځانګړې ستاينه هغه الله ته ده چې نه يې څوک زوی نيولی او نه [د هستۍ پر جهان] په واکمنۍ کې يې کوم شريک شتون لري او نه يې د بېوسۍ له لامله کوم ملګری [او مرستيال] ورته شته او [پر دې بنا] هغه ستر وګڼه، ستر ګڼلې [د هغه د بېنهايت والي په تناسب].

خو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» آية له دې معنا څخه [چې خدای نه زېږېدلی او نه يې زېږولی] ډېر پراخه او وسيع مفهوم لري. ومو ويل چې زېږېدل، يوه عامه او پراخه معنا لري. که د هغه دا عامه او پراخه معنا په نظر کې ونيسو، د مادي او طبيعت د عالم ټول موجودات، هم زېږوي او هم زېږول کيږي، يوازې مؤنث جنس نه دی چې زېږوي، مذکر جنس هم زيږول کوي؛ يوازې مؤنث او مذکر جنسونه نه دي چې زېږوي؛ جمادات هم زېږونه کوي؛ مرکبات زېږېدنه لري، عناصر زېږېدنه لري، ذرې او اتومونه زېږېدنه لري. لمر زېږېدنه لري. لمر تل د زېږونې په حالت کې دی او پخپله هم له بل څيزه زېږېدلی دی. سپوږمۍ او ستوري او هوا او ځمکه او ګياهګانې همدا راز هم زېږېدلې او هم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږیږي؛ هر څیز چې تاسو په نظر کې ونیسئ تل د زیږیدنې په حالت کې دي او پخپله هم له کوم بل څیزه زیږیدلي دي.

نو د خلق کولو او زیږولو تر منځ توپیر دی. زیږیدل په عامه معنا یعنې دا چې یو موجود له بل موجوده خارج شي؛ یو موجود چې اصلي ماده یې په بل موجود کې تکوّن او شتون مومي او له هغه راوځي. زیږیدنه یعنې د یو موجود له بطن او ګېډې څخه د بل موجود راوتل دي، خو لومړی چې راوځي ډېری یې بشپړ نه راوځي، نیمګړی او کوچنی راوځي، وروسته په تدریج ورو ورو وده کوي بشپړیږي او ستریږي؛ لکه څنګه چې د انسان او حیوان بچی، له رحم څخه لومړی کوچنی راوځي وروسته ستریږي. که دوه موجوده فرض کړو چې یو موجود د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي [یعنې هسته او زنی یې د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي] او بیا وروسته له هغه راووځي، دا که هغه وروسته تکامل ومومي، یا تکامل ونمومي، دا زیږیدنه ده. که په دې ډول په نظر کې ونیسو، ځمکه هم تل د زیږون په حالت کې ده. معدنونه د ځمکې په بطن کې تکوّن مومي او وروسته ځمکه دا معدنونه چې د زرګونو او میلیونو کلونو په اوږدو کې یې د ځمکې په بطن کې تکوّن او شتون موندلی له خپله ځانه [له خپلې ګېډې] بیرون کوي او زیږوي. پخپله ځمکه هم زیږیدلې ده. دا خو د علمي نظریو وینا ده چې دا ځمکه او لمر او ستوري یو تر بله نښتي ول او وروسته بېل شوي دي، نو دا ټول زیږیدلي دي. قرآنکریم هم فرمايي: اصلاً ځمکه او آسمان، لومړی یو پر بل پورې نښتي ول، یعنې یو ځای ول، نو وروسته موږ یو له بله بېل کړل: «أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» [انبیاء ۳۰ (۲۱:۳۰)] آیا هغوی چې [له توحیدي حقیقتونو څخه] انکار وکړ نهویني چې آسمانونه او ځمکه سره نښتي ول، بیا مو هغه بېل کړل او له اوبو مو ټول ژوندي څیزونه پیدا کړل؟ آیا [د خدای په توسه طبیعت ته د ژوند بښلو له کتلو سره] بیا هم ایمان نه راوړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا لمر له ازله همدا د لمر په بڼه وو؟ یا لمر په بله بڼه وو، بیا وروسته یې د پیدایښت پیلیزې برابرې شوې او وروسته، له نورو موادو سره په دې بڼه اووښتی دی، چې علما په دې لټه کې دي چې د لمر، سپوږمۍ او ددې خبر د نورو د پیدایښت او تکوّن پر کیفیّت پوه شي چې څنګه ول او له کومه رامنځته شوي دي؟ پخپله لمر هم چې هرې لور ته «نُور» ځلوي، دا نُور ځلول یې د انرژي خارجول دي. دا چې نُور او انرژي له خپل ځانه راوباسي، دا پخپله زېږونه ده.

فیلسوفان او حکیمان مدعیان دي چې هیڅ موجود په دې عالم کې نه پیداکېږي، یا نه متکوّن کېږي مګر دا چې له مخکې موجودې یوې مادې څخه پیدا شوی دی. لکه پدې عبارت چې کې وایي: كُلُّ حادِثٍ مَسْبوقٌ بِمادَّةٍ وَ مُدَّةٍ. یعنې هر څیز چې تازه را پیدا کېږي، ماده یې له مخکې موجوده وه او د هاغې مادې له ګېډې راوتلی او هماغه مادّه په فلسفي اصطلاح کې، د هغه لپاره د مادې او مور حکم لري.

آیا مور او پلار د اولاد خلق کوونکي دي؟ نه، دوی د اولاد والدین دي، هر بچې یو ځل له پلاره او بیا د مور له رحمه زېږېدلی. نو له دې لامله پلار او مور د بچي زېږوونکي دي یعنې د بچي د راوتلو تګلارې دي، نه د بچي خالق.

خو خدای تعالی د څیزونو خالق او ابداع کوونکی دی، یعنې نه د خدای وجود له کوم ځایه زېږول شوی او نه دا ټول موجودات چې د خدای تعالی پنځونه ده، له خدای تعالی زېږېدلي دي. آیا ددې معنا چې خدای تعالی عالم خلق کړی دادی چې عالم یې زېږولی دی؟ یعنې عالم د خدای له وجوده زېږېدلی او بیرون راوتلی؟ نه، عالم د خدای له وجوده نه دی راوتلی. خدای تعالی عالم ابداع کړی یعنې پنځولی دی. پنځونه، ابداع او خلقت دی. او دا مطلب په علمي او فیلسوفانه نظریو توضیح کېدی نشي او کوم مثال هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال مفسرين او علماء، خلقت په «جلوه» [ځلا، برېښ، ځليدنه او ځرګندېدنه] تعبير کوي. که پوښتنه وکړئ لکه څنګه؟ وايي اصلاً مثل نلري. موږ بايد همدومره پوه شو چې له خدای سره د خلقت د عالم نسبت زېږېدنه نه، بلکې ايجاد، ابداع، خلقت او پنځونه ده، چې د خدای تعالی د جلوې د ځرګندېدنې په حکم کې دی پرته له دې چې د خدای تعالی له وجوده کوم څيز په کومه بڼه ځرګند شي.

له دې ځرګندېږي چې موږ د «اَلصَّمَد» له کليمې څخه هم کولی شو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» نتيجه واخلو. د نيګمړي او تش منځي موجود خاصيت، يعنې هاغه موجود چې په ذات کې يې نېمګړتيا او تشه شتون لري [او دا تشه له بل ځايه په تدريجي توګه بايد ډکه شي] داده؛ چې زېږول شوی وي او وروسته وزېږوي. خو هغه ذات چې صمد [بشپړ او ډک] دی يعنې په ذات کې يې له هستۍ هيڅ تشه شتون نلري او د هغه هستي عين ذات دی او همدا راز غنا او نااړمنتيا د هغه عين ذات دی هغه [نه زيږول شوی او نه زېږوي].

په ځينو تفسيرونو کې يې هم د «صمد» په اړه د هغه اړينتياوې ذکر کړي دي چې تغيّر او تبدل او تکامل په هغه کې نه فرض کېږي او محال دي. هغه موجود چې صمد دی، د صمدوالي او تر دې بريده د کمال او بشپړوالي اړينتيا يې داده چې لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. کوم موجود چې له بل ځايه زېږول کېږي يو ناصمد او تش موجود دی، او کوم موجود چې زېږونه کوي او له خپل ځانه يو څيز بيرون ته ورکوي بيا هم داسې يو موجود دی چې منځ يې تش دی او پرله پسې ډکېږي او تشېږي، يعنې داسې يو موجود نه دی چې په خپل ذات کې دننه يې ډک وي.

پر دې بنا د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» معنا يوازې دا نه ده چې خدای زوی نلري يعنې عيسی د خدای زوی نه دی، عُزَير د خدای زوی نه دی، پرښتې د خدای لوڼه نه دي، او خدای د هيڅ مور او پلار اولاد نه دی؛ بلکې معنا يې له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره پراختره ده او هغه داده چې: د خدای تعالی ذات د طبيعت لـه سـنخ او جنسه نه دی، د مادي عالم او موجوداتو له سنخه نه دی، حقيقي دی د مـادې ماوراء او اخوا؛ چون همدا چې مادي وي، هم زېږول شوی او هم زېږوي.

څلورم: وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او هيڅوک [او هيڅ څيز] د هغه په څېر نه وو او نه دی او نه به وي. «كانَ» له زمانه راوتلی دی. يعنې نه په تېر کې، نه په اوس کې او نه په راتلونکې کې د هغه لپاره کُفو او برابر او ساری او جوړه ګڼلی شو. همچاری نلري؛ څوک د هغه تر څنګه په الهي او خدايي امورو کې حتا وړوکی نقش هم نلري. موږ تر دې ځايه پوه شو چې خدای هغه دی نه دا او نه هاغه، چون نامحدود او لايتناهي دی. هغه الله دی؛ عقلونه د هغه د ذات له درک کولو ناتوان دي. هغه صمد دی. هغه «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه «لَمْ يُولَدْ» دی. آيا دا خدای ته ځانګړي او مختص دي؟ يا کوم بل موجود هم غير له هغه مثلاً يوه مقربه پرښته يا پيغمبر اکرم هم دا ډول دی او دا صفتونه د هغه په اړه هم دي؟ آيا د پيغمبر په اړه هم کېدی شي وويل شي «هو» هغه دی؟ يا دا چې پيغمبران دا دي او هاغه دي؟ نه، «هو» يوازې همده ته ځانګړی او منحصر دی. هغه داسې يو ذات دی چې يوازې هغه ته منحصرًا بايد وويل شي «هو» نه هذا او ذاک. يوازې هغه ته په منحصره توګه بايد وويل شي – الله – نه له هغه پرته. هغه منحصرًا يوازې «احد» دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا صمد دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه يوازې او منحصرًا «لَمْ يُولَدْ» دی.

نو «لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ». «كُفْو» يعنې ساری، بډه، هم شان، يو شان، سيال. دوه هم شان، برابر او سيال موجوداتو ته کفو وايي. لکه څنګه چې په واده کې وايي آيا هلک او جينۍ يو د بل کفو دي؟ يعنې يو له بل سره هم شان او سيال دي؟ له اسلام مخکې ټولنيزه سيالي او يو شان والی د اعتبار وړ ول؛ که جينۍ د اشرافو له طبقې وه او هلک له ټيټې طبقې يا پر عکس، ويل يې دا واده سم نه دی چون دوی يو د بل کفو نه دي. اسلام وفرمايل: «اَلْمُؤْمِنُ كُفْوُ الْمُؤْمِنَةِ» د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کفو لپاره اساسي شرط مؤمن کېدل دي، همدا چې دوه کسان مؤمن شول يو د بل کفو، سيال او برابر دي.

په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

په بله وينا: دا ټول چې مو وويل هُوَ، الله، احد، صمد، لَمْ يَلِدْ، لَمْ يُولَدْ، آيا غير له خدايه د بل چا لپاره هم کوم «هُوَ، صمد، الله، لم يلد، لم يولد» لرو؟ نه، وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او د هغه لپاره کوم سيال [ساری، هم شان، بډه] نشته، نه، هيڅوک او هيڅ څيز. داسې نه چې څوک د ملائکو په اړه داسې کومه خبره وکړي يا د کوم پيغمبر په اړه، همدا راز د پيغمبر د کوم صحابي په اړه داسي خبره کول ناسمه او ناروا ده، همدا راز د امامانو او بزرگانو په اړه داسې وينا نشي کېدی. دا يوازې الهي ذات ته انحصار او ځانګړې ده.

نو، موږ له دې څخه څه استفاده کولی شو؟ ايا دا يې يوازې د پيغمبر د زماني مشرکينو ته ويلي دي؟ يعنې يوازې هغوی شرک ته اعتقاد درلود؟ هو، هغوی اعتقاد درلود چې پرښتې د خدای لوڼه دي! ويل يې خدای رب الارباب دی، هغه موږ پنځولي يو، خو د جهان اداره د پرښتو په لاس کې ده او پرښتې هم د خدای لوڼه دي. نو، يو نسبت د هغه لپاره قائل ول. خو بحث په دې کې دی چې دا ادعاگانې خو مشرکينو پورې اړه لري، موږ يې ولې وواېو؟ نن ورځ مسلمانان بايد ولې هغه ذکر کړي. يعنې دا چې نوره خو يې د کارولو اړينتيا له منځه تللې. دا داسې يو څيز دی چې هغوی ته ويل شوی دی او نن ورځ په جهان کې هيڅوک پرې معتقد نه دی چې وواېي خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي. که څوک خدای تعالی ته اعتقاد ولري، نو داسې څيزونو ته خو نور قائل نه دي. نو، مطلب يې څه دی چې دا سورة تر دې کچې مهم دی او په اړه يې دومره زياته توصيه شوې ده، چې ويې لولئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورة پیغام:

و مو ویل چې موږ په خپلو پنځګونو نمونځونو کې روږدي یو چې دا سورة د حمد له سورة څخه وروسته [چې ثابت دی] تل پرله پسې قرائت کوو. پر دې ترتیب هره ورځ لږ تر لږه لس ځلې د هغه الفاظ تکراروو پرته له دې چې هاغه پیغامونه چې د «قل» له فرمان پسې راغلي دي، له ځان سره تېر کړو، او په مفهوم یې ځان پوه کړو. البته د حمد له سورة وروسته یو سورة [یا له سورة څو آیتونه] انتخابي او اختیاري دي، له دې سره سره ډېری له موږ بیا هم تل د اخلاص سورة غوره کوو. که څوک هم وغواړي د هغه لامل وپوښتي له دې پرته بل کوم ځواب نه ورکول کېږي چې؛ عادت شوي یو، چون مختصر او لنډ دی، مګر کېدی شي غیر له دې ولولو؟ او ددې په څېر له ډېریو خلکو نور څه نه اورئ. خو په اصل کې د پیغمبر اکرم(ص)، سترو امامانو(رح)، د حضرت رسول د ملګرو او علمائو د پرله پسې او په تکرار او ټینګار توصیبو له لامله دی؛ په داسې ډول چې د هیڅ یو سورة په اړه، ددې سورة په کچه حدیث او روایتونه نه دي نقل شوي، او د هغه دا ارزښت یې د توحیدي بنسټ له لامله د قرآن له دریمې برخې سره برابر ګڼلی دی [د توحید په اړه آیتونه د قرآن دریمه برخه تشکیلوي].

پورتنی په ټینګار توصیې دا پوښتنه په ذهن کې پاروي چې مګر موږ خو ډېرو خدایانو ته معتقد نه یو او یا موږ خو له دې انحراف سره مخامخ نه یو چې پرله پسې پر خپل ځان تلقین کړو «قل هو الله احد»؟.... له علمي پرمختګونو او د بشر له عقلي ودې سره وسمهال د بت نمانځنې او په ارباب الانواع د اعتقاد درلودلو ټغر د ځمکې له ډېریو سیمو څخه ټول شوی دی او د اسلامي ټولنو په اړه خو دا پوښتنه اصلاً مطرح نه ده، مګر آیا موږ خدای تعالی خالي او خلل منونکی او اړمن ګڼو چې ووایو «الله الصمد»؟ مهمتر دا چې کوم یو مسلمان تر اوسه دا ادعا کړې ده چې خدای تعالی زېږول شوی یا زېږوي، چې ټول باید دا اصل پرله پسې تکرار کړي چې «لم یلد و لم یولد»؟ او سر بېره پر دې، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خدای لپاره د برابری، سمون، ساري او مثل له قائلېدو سره مخامخ یو چې هره ورځ پر خپل ځان دا تلقین کوو «و لم یکن له کفواً احد»؟ ....

وینو چې پورتنۍ پوښتنې ځوابونه غواړي او باید په لټه کې یې اوسو. سره له دې چې یو شمېر پر دې اعتقاد دي چې دا آیتونه د پیغمبر د هممهالو بت نمانځونکو او د تېرو مشرکینو په اړه دي او له مسلمانانو سره هیڅ اړیکه نلري! په دې صورت کې بله پوښتنه مطرح کېږي چې که له موږ سره کومه اړیکه ونلري او په تېر تاریخ کې د خلکو د انحرافي اعتقادونو له شرحې پرته، زموږ د نن ورځ ژوند لپاره کوم پیغام نلري، نو ولې د هغه په اړه له نورو سورتو څخه یې زیاته د تلاوت توصیه شوې ده؟ ددې چار حقیقت دادی چې ددې سورة پیغام د قرآن اصلي ترین او اساسي ترین پیغام دی، چې نن ورځ هم له تېر څخه ډېر او د پیغمبر(ص) له زماني څخه زیاته معنا او مصداق او موضوعیت لري! ځکه چې د وسمهال شرک له تېر څخه ډېر پیچلی او نالیدی دی، او راز راز بڼې او ډولونه یې پیدا کړي دي، او ددې سورة د ذکر تلقین او تکرار ته زموږ تلپاتې اړتیا لا هم زیاته شوې ده. خو باید د کلیمو او لفظونو د قالب پر ځای، د هغوی د معناو او مفهومونو روح ومومو. باید ووینو تېر مشرکین د کومې فلسفې او لید پر بنسټ داسې نظریاتو ته رسېدلي ول، او خپلې کړنې به یې له کوم میزان او انډول سره توجیه کولې او څه ډول د یو خدای په عبادت کې په شرک اخته کېدل؟ آیا د هاغو افکارو او عقیدو بنسټونه منسوخ او له منځه تللي، یا ریښې یې لا تر اوسه پاتې دي او یا لا ستر غښتلي ډډونه او راز راز څانګې او پاڼې ترې ویشل شوي دي؟ په دې صورت کې لومړی باید له لنډیز او اجمال سره، د مشرکینو اعتقادات هاغسې چې قرآن ستایلي دي تر نظر لاندې ونیسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنې دا چې د ښه روښانه توضیح لپاره باید، لومړی باید د پیغمبر عصر ته یوه اشاره وکړو چې د پیغمبر^(ص)^ د زمانې مشرکانو څه ډول فکر کوه چې دا آیتونه د هغوی لپاره نازل شوي دي او موږ نن ورځ څه ډول فکر کوو. قرآنکریم د مشرکانو اعترافونه بیان کړي دي او ویلې یې دي چې د هغوی اندونه څه راز ول. باید یادونه وشي چې نه یوازې د پیغمبر هممهالو مشرکانو، بلکې د هیڅ پېر او دور مشرکانو د خالق او پنځګر له شتونه انکار نه کاوه. په هیڅ دوره کې هیڅ پیغمبر نه دی راغلی چې خلکو ته ووایي خدای تعالی ونمانځئ. او همدا راز په قرآن کې موږ اصلاً نلرو چې کوم پیغمبر راغلی وي چې خلکو ته ووایي خدای ونمانځئ. خلکو خو تل په یوه بڼه نه یوه بڼه د خدای نمانځنه کوله. خو په اصل کې د خدای نمانځنې ډول دی چې مهم دی؛ یعنې هغه څه چې د انبیاؤ مقصد دی توحیدي او خالصه خدای نمانځنه ده، نه هاغه خدای نمانځنه چې په شرک ککړه او لړل شوي وي؛ د داسې خدای نمانځنې په اړه چې غلطې انګېرنې هم ورسره ګډې شوې وي، مخنیوی یې د ټولو پیغمبرانو رسالت وو. او هر پیغمبر د شرک د عناصرو له منځه وړلو لپاره مبارزه کوله.

د مشرکینو اعترافونه: معمولاً داسې انګېرل کېږي چې مشرکین د خدای له شتونه منکر ول او بُتان یې خپل خالق ګڼل، په داسې حال کې چې لکه څنګه چې مخکې مو هم ورته نغوته وکړه؛ نه د پیغمبر هم مهالي مشرکین او نه د هیڅ پیغمبر د زمانې مشرکین د خدای تعالی له وجود او شتونه منکر ول! د پیغمبرانو ټوله خبره د توحید یعنې د یونمانځنې پر سر وه، او د الاهه او متفرقو اربابانو د نقش، بالذات نفي کول وو. هغوی تل او پرله پسې «لا تعبدوا الا الله» ویل او په عبادت کې به یې اخلاص مطرح کاوه. په داسې حال کې چې مشرکینو بشري نفس ته له قیاس سره، خدای تعالی لکه د پادشاه په څېر او خپل ځانونو یې لکه د رعیت په څېر انګېرل چې په مطلقه توګه له پادشاه سره د اړیکې نیول او لاسرسی هیڅ امکان نلري او ولس د هغه فرمانونه د واکمنۍ د پوړونو په لړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ژاندارم او دولتي کارمندانو له لارې مومي. هغوی خدای تعالی «رب الارباب» يعني د پرښتو پالونکی ښتن ګاڼه او په دې معتقد ول چې لکه څنګه چې د پادشاه له شأن او برم سره دا نه ښايي چې نيغ په نيغه له رعيت سره خبرې وکړي نو امرونه يې د وزيرانو، لوړ پوړو چارواکو او اشرافو له لارې د ملت پرګنو ته رسېږي، او هم د کارمندانو له لاري د خلکو عريضې او غوښتنې لوړ پوړو چارواکو او د هغوی له لارې پادشاه ته رسېږي. همدا راز د «الله» شأن هم د انسانانو په عالم کې له دخالته اجل او ډېر اوچت دی او د واسطو [لکه ملائکو، جنياتو، سلطان ظل الله، قديسينو او نورو ...] له لارې خپل امرونه انسانانو ته رسوي. «الله» د هغوی ارباب او هغوی زموږ اربابان دي چې بايد د هغوی عبادت او اطاعت وکړو چې هغوی «الله» ته زموږ د تقرب وسيله شي. [په دې اړه د آيتونو موندلو لپاره له دې سره ملو (۱) او (۲) شرحو ته مراجعه وکړئ]

قرآن د «زمر» په سورة [دريم آية] کې د هاغو کسانو استدلال چې پرته له خدايه اولياء نيسي داسې نقل کوي: «موږ ددوی عبادت نه کوو مګر له دې کبله چې د «الله» لور ته زموږ د تقرب وسيله شي!» [... وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...] [زمر۳ (۳۹:۳)]. له دې مخکې فرمايي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ. [زمر۳(۳۹:۳)] دين بايد د خدای لپاره خالص وي خو وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء هاغو کسانو چې له خدای پرته د خپل ځان لپاره نور اولياء اختيار کړي دي. ددې کسانو ادعاء څه ده؟ دا چې...مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...[زمر۳(۳۹:۳)] وايي دوی الله ته زموږ د تقرب وسيلې دي. موږ خو البته د الله عبادت کوو، خو دا بُتان موږ هغه ته نژدې کوي. په مقابل کې الله تعالی ددوی په اړه فرمايي: إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ. [زمر۳(۳۹:۳)] خدای تعالی هيڅکله هاغه څوک چې تر دې بريده دروغجن او کَفّار وي هدايت او غوره‌ېدا ته نه رسوي. «کاذب» يعنې ډېر دروغجن او «کفّار» هم هاغه څوک چې په ناشکری کې مبالغه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر ناشکره دی. داسې بریښي چې په عبادت کې خلوص د هر دین بنسټیز پیغام دی. خدای تعالی چرته ویلي دي چې نژدې کېدو ته یې واسطه اړینه ده او دا چې په دې منځ کې باید څه کسان اوسي چې تاسو خدای ته نژدې کړي؟ نه پخپله باید هڅه وکړې چې الله ته نژدې شې. ځکه دا خو کوم میخانیکي کار نه دی. مشرکینو که څه هم له خدایه په غیر درشل کې خپل سرونه منبل او په غیر له خدایه له نورو یې د تعبد احساس کاوه هغوی یې د خدای په نزد خپل «شفیعان» ګڼل: «وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» [یونس۱۸(۱۰:۱۸)] «او له الله پرته د هاغه څه بنده ګي کوي چې نه [د عبادت د ترک په صورت کې، کولی شي] کوم ضرر ورته رسوي او نه [ورته د عبادت له تداوم سره کومه] ګټه لري، او وايي: دا [بُتان] د خدای په نزد زموږ شفیعان [او سپارښتګر] دي! ووایه: آیا الله له داسې ځیزه خبروئ چې [هغه] په آسمانونو او ځمکه کې [داسې کوم شفیعان] نه پیژني. هغه پاک او لوړ دی له هغه څه چې دوی یې [ورسره] شریکوي». یعني د خدای پر ځای، داسې ځیزونه نمانځي چې نه ورته زیان رسولی شي او نه کومه ګټه ورته لري او وايي دوی د خدای په نزد زموږ شفیعان دي. خو خدای تعالی ددوی خبره په بشپړه توګه رد کړې او فرمايي هېڅکله داسې نه ده. همدا راز هغوی خدای تعالی ته د «اللهم» خطاب کاوه او د هغه په مطلقه الوهیت یې اقرار کاوه: وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ... [انفال۳۲(۸:۳۲)]. او [دریاد کړه] هاغه مهال چې دوی وویل: ای خدایه! که دا [= قرآن] هماغه حق ستا له لورې دی، نو په دې توګه پر موږ د کاڼو [= د اورشیندو ویلو توکو] اورښت و وروه! ....

په قرآن کې بې شمېره آیتونه دي چې دا موضوع بیانوي. هیله ده چې ښه پاملرنه ورته وکړو، چې دا زموږ په لید او نظر کې د شرک او توحید په نسبت ډېر زیات اغیز اچوي. یو لړ آیتونه شته چې فرمايي: که له هغوی وپوښتې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانونه او ځمکه چا خلق کړي دي، يا څوک سپوږمی او لمر ګرځوي، «يَقُولُنَ اللهُ» هرومرو وايي الله. د بيان دا طريقه چې «که له هغوی وپوښتې» څلور ځلې په قرآن کې راغلې ده. څلور ځلې متذکر شوی چې د خدای تعالی خالقيت او دا چې دا خدای تعالی دی چې آسمانونه او ځمکه او ټول کائنات يې پنځولي دي، ټول مشرکان پرې معتقد دي. ټولو منله چې د جهان يوازينی پنځوونکی خدای تعالی دی. د رزاق والي او د حيات ورکوني او د چارو د تدبير په مسئلو کې هم فرمايي چې که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه اوربنت نازلوي، يا چا تاسو ته سترګې او غوږونه درکړي دي، يا د طبيعت او انسان مرګ د چا په لاس کې دی و مَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ [يونس۳۱(۱۰:۳۱)]، څوک د دنيا چارې چلوي، په جوته توګه ددې ټولو سوالونو په ځواب کې به ووايي: اللّه. فَسَيَقُولُونَ اللّهُ.

نو نه يوازې خالقيت، بلکې رازق والی، او د عالَم اداره او په بنسټيزه توګه ژوند او مرګ يې د خدای تعالی د ځواک په لاس کې ګڼل. بيا په بل ځای کې وايي چې د ځمکې او په هغې کې د شتو موجوداتو مالکيت د هغه دی او که له مشرکانو وپوښتې؛ کوم موجودات چې په ځمکه کې دي چا پورې اړه لري، هرومرو به ووايي اللّه. که له هغوی وپوښتې آسمانونه چا پنځولي، هرومرو ځواب ورکوي اللّه. که پوښتنه وکړې چا ته بايد پناه وړونکي شو. او همدا راز که وپوښتې: و مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [مؤمنون۸۸(۲۳:۸۸)] ، او څوک دی چې د ټولو چارو سررښته د هغه په لاس کې ده او څوک دی چې پناه ورکوي او له هغه پرته هيڅوک پناه نه ورکوي، هرومرو اقرار کوي اللّه.

نو د قرآن په آيتونو کې په څرګنده توګه برېښي چې مشرکينو د الله خالقيت، رازقيت، مالکيت، علم او عزت هم مانه او دا اصول يې خپل اعتقادي بنسټونه ګڼل! که څه هم دا چار د هاغو کسانو له ليده چې مشرکين له خدايه منکر ګڼي عجيبه ښکاري، خو لاندېني آيتونه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې او ځواب په بڼه، پيغمبر ته د خطاب په توګه نازل شوي دي، او پورته مو هم ورته په لنډه توګه اشاره وکړه؛ د مشرکينو له انده د داسې باورونو اعتقادونه په څرګنده توګه بيانوي.

الف ـ د خدای خالقيت ته اعتقاد [د آسمانونو او ځمکې او انسانانو خلقت] او د لمر او سپوږمۍ ايلول [او تسخيرول]:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنكبوت ٦١ (٢٩:٦١)]. «او که له هغوی [= له م شرکينو] وپوښتې: اسمانونه [=دستورو نړی] او ځمکه چا پنځولي او لمر او سپوږمی چا ښکېل (او رام) [=ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتګاران] کړي دي، هرومرو به وايي: الله! .....»

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [زمر ٣٨ (٣٩:٣٨)]. او که له هغوی وپوښتې: چا آسمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ووايه: آيا په هاغو کې مو چې له الله پرته يې بلئ هيڅ اندنه کړې ده [چې هغوی څه پنځولي دي]؟.....

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ» [زخرف ٩ (٤٣:٩)]. او که له هغوی پوښتنه وکړې چې آسمانونه او ځمکه چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: هماغه الله پنځولي چې عليم [ډېر پوه] اَبرځواکمن دی!

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ» [زخرف٨٧(٤٣:٨٧)]. او که له هغوی [= مشرکينو] وپوښتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي الله؛ نو څه ډول اپوته شوي دي [چې د پنځوونکي خالق پر ځای غير له خدايه د نورو شفاعت ته پناه وړي].

ب ـ رازقيت، مالکيت، ژوند ښښنه، د چارو تدبير:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنكبوت ٦٣ (٢٩:٦٣)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

[برکتناک] اورښت لېږي، چې ځمکه د هغې له مرګ [= ژمي یا وچکالۍ] وروسته ژوندۍ کوي؟ هرومرو به وایي: الله؛ ....»

«قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ،... » «ووایه: څوک تاسو ته له آسمان او ځمکې روزي درکوي؟...»

«... أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ، ...» «... یا د اورېدو او لیدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه له نظامونو او مشیّت سره سم عمل کوي] ؟ ...»

«... وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ، ...» «او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژوندیو راوباسي؟ ...»

«... وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ؟ ...» او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبیر کوي؟

«... فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ...» «... سمدلاسه به وو‌ایي: الله! نو ولې [په عبادت کې یې له شرکه] پرهیزګاري [او پروا] نه کوئ؟ ...» [یونس ۳۱ (۱۰:۳۱)].

ج ـ د ځمکې او پر هغې د موجوداتو مالکیّت:

« قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» [مؤمنون ۸۴ (۲۳:۸۴) او ۸۵]. « ووایه: ځمکه او هاغه څه چې پکې دي چا پورې اړه لري، که واقعاً پوهېږئ؟. ژر به درته ووایي: الله پورې اړه لري؛ ووایه: [تاسو چې دا منئ] نو ولې پند نه اخلئ [د غفلت له خوبه نه راوېښېږئ]؟.»

د ـ د اوه ګونو آسمانونو ربوبیت او د عرش عظیم ربوبیّت:

«قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ» [مؤمنون ۸۶ (۲۳:۸۶) او ۸۷]. «ووایه: د اووه ګونو آسمانونو د اختیار څښتن [چلوونکی او ارباب] او د ستر عرش پالونکی څښتن [دهستۍ جهان ته نظام ورکوونکی] څوک دی؟. سمدلاسه به ووایي: الله؛ ووایه: نو ولې [له سرغړونې یې] پروا نکوئ؟. »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر ـ د ټولې هستۍ مالکيّت او پناه ورکونه:

«قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ.» [مؤمنون ۸۸ (۲۳:۸۸) او ۸۹]. «ووايه: که واقعاً پوهېږئ، د ټولو څيزونه سررشته [= د څيزونو د حيات او حرکت نظام / د ژويو د ژوند پنځونه] د چا په لاس کې ده او [يوازې] هغه دی چې پناه ورکوي او هيڅوک [مجرمانو ته] د هغه په وړاندې [له عذابه] پناه نشي ورکولی؟. و به وايي: د خدای په لاس کې؛ ووايه: نو څنګه [له خدای پرته او د دنيايي څواکونو په توسه] مسحور شوي ياست؟ [= تېروتي ياست ؟]».

لنډه دا چې مشرکينو له خدای پېژندنې په داسې اصولو او بنسټونو باور او اقرار درلود چې ښايي ډېری له موږ څخه چې د مسلمانۍ مدعيان دي له هغوی سم درک ونلري! ... اوس دا پوښتنه مطرح کېږي چې که هغوی «الله» ته معتقد ول او د خدای تعالی په خالقيت، مالکيت، رازقيت او علم او قدرت او عزت او.... اعتراف کوونکي او منونکې ول، نو د مسئلې ستونزه او پر هغوی نيوکه او اعتراض له کوم لامله او له کوم ليده دی؟

يعنې که د پيغمبر د زمانې مشرکانو دا ټول څيزونه منل؟ داسې څيزونه چې حتا ډېری له دينوالو او اوسنيو مسلمانانو يې هم تر دې کچې نه مني. نو بيا ستونزه څه وه؟ او اصلي ستونزه چرته وه؟

قرآن وايي دوه عمده او بنسټيز څيزونه چې خالقيت او الوهيت ول چې مشرکانو په هاغو کې الله منه، خو په دوو نورو بنسټيزو او اساسي څيزونو کې يې پر هغه باور نه کوه د هغوی د باور په اړه مو وويل، خو د خدای تعالی په اړه د هغوی د نباورۍ دوه څيزونو چې؛ يو يې «ربوبيت» او بل يې «رحمانيت» وو، په لاندې توګه څېړو:

۱ ـ ربوبيت: بايد دا نکته په نظر کې ولرو چې کله وايو: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ.، دا درې واړه له يو بل سره يو ځای معنا پيدا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا نه دی چې يوازې د خدای تعالی الوهيت ته ايمان ولرو چې هـو، يـو خدای شته او موږ يې خلق کړي يو او موږ تـه روزي هـم راکـوي، بلکـې بايـد يقين ولرو هغه چې هم زموږ خالق او پنځوونکی دی، زمـوږ رئـيس هـم دی او زموږ ارباب هم دی. دا ټول يو له بل سره تړلي دي.

موږ که د ځان په اړه غور وکړو چې؛ زموږ ارباب څوک دی؟ ستا ارباب په دنيـا کې څوک دی؟ د اميد سترګې دې د چا لاس ته دي؟ ته له چا په اندېښـنه کـې يې؟ له چا ډارېږې؟ دا کافي نه دی چې سړی ووايي هو، جهان يو خالق لري؛ بلکې ووينئ چې آيا ډار او هيله يې هم هغه ته ده يا نه؟ آيا ددې اندېښنه لـري يا نه چې بايد د هغه قوانين تر پښو لاندې نه کړي؟ يا پـه دنيـا کـې د مـدير او رئيس، حاکم او شاه او د زمانې په قدرتمنـدانو او ځواکمنـانو پسـې يـې؟ دا پـه بشپړه توګه بل مطلب دی چې آيا موږ له خدای سره ژوند کوو يا نـه؟ تاسـو پـه اداره کې مثلاً د يو کارمند چلن ووينئ: ټول اميد يې رئيس او له هغه پورته تـه دی چې آيا مثلاً تنخوا يې ورته زياتوي؟ بخشش ورته ورکوي؟ آيا له کـاره خـو يې نه وباسي؟ او د همدې په څېر. د همدې څيزونو پـه نتيجـه کـې دی چـې ټول په همدې هڅه کې دي چې د خپل رئيس زړه لاسته راوړي. نو آيا موږ، په يو پراخه اړين او نغاړلي نظام کې، له خدای سره هم داسې ژونـد کـوو؟ آيـا ټوله هڅه دې داده چې د هغه رضائيت جلب کړې، لکه څنګه چـې رئـيس تـه دې پاملرنه کوې او غواړې د هغه رضائيت جلب کړې، يا هاغه څـوک چـې تـه يې استخدام کړی يې؟ په داسې حال کې چې ته فقط د هغه کارمند يې، خـو خدای تعالی تاته ستا وجود او هر څه چې ته لرې درته ښنلي او عطا کړي دي. آيا ربوبيّت يې تر کومې کچې منـې؟ قـرآن څرګنـدوي چـې د ټولـو پيغمبرانـو اصلي ستونزه له خپلو مخالفانو سره همدا «ربوبيت» دی.

په قرآنکريم کې د حضرت موسی(ع) خبرې له فرعون سره ولولئ، ټولې يې د ربوبيت په اړه دي. فرعون په خدايانو باور درلود، خو خپـل ځـان يـې اربـاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه: «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» [نازعات ۲۴(۷۹:۲۴)]. ویل یې ټول باید په ټوله کې زما خبره واورئ: امر زما امر دی؛ زما له اجازې پرته د اوبو څښلو اجازه هم نلرئ! د حضرت ابراهیم خبره له نمرود سره هم د ربوبیّت پر سر وه. زموږ اصلي ستونزه هم همدا احساس دی چې خدای تعالی خپل واقعي ارباب ومنو او هره شېبه هغه خپل مراقب او څارونکی او خپل ناظر وګڼو؛ پر دې باور وکړو چې هغه له هر څیزه باخبر دی او موږ ویني او زموږ ټولې خبرې اوري؛ هره شېبه له موږ سره دی؛ زموږ سره مل دی، زموږ دننه دی.

د توحید او شرک تر منځ ډېر نری او ظریف برید دی چې د هغه په پام کې نه نیول د ایمان له حدودو د وتو او خروج لامل کېږي. دا مرز او برید همدا «ربوبیت» دی چې مشرکینو، سره له دې چې خدای تعالی یې رب الارباب ګاڼه او په آسمانونو او عرش عظیم کې یې د هغه پر ربوبیت اعتراف درلود، د انسانانو په عالم کې، بشري نفس ته د قیاس له لامله د خدای لپاره دا ډول نقش قائل نه ول، لکه څنګه چې وویل شو هغوی د خدای شأن له دې اجل او ډېر اوچتتر ګڼه چې د رعیت په ژوند کې دخالت وکړي، لکه څنګه چې یو پادشاه نیغ په نیغه د رعیت په چارو کې د اداري لپاره کارمندان ګومارلي، دوی وایې: الله هم د پادشاه په څېر د انسانانو په عالم کې نیغ په نیغه نظارت او مدیریت نکوي. داسې یې انګېرل چې خدای تعالی د انسانانو چارې یو شمېر کارمندانو ته سپارلي دي او پخپله یوازې غوره او مهمترې چارې چې د کوچنیو خدایانو او اربابانو پورې اړوند دي سر ته رسوي! پر دې بنا دا یې خپله دنده ګڼله چې د خدای تعالی پر ځای هغوی ته توسل ولټوي او د هغوی شفاعت او وساطت وغواړي چې د «الله» لور ته ددوی د نژدېوالي او تقرب وسیله وګرځي! خو له کومه ځایه چې دا کارمندان یې نالیدي پرښتې ګڼلې، ددې لپاره چې د خلکو پرګنې وکولی شي له هغوی سره اړیکه برقرار کړي، ډېرین یا د لرګو بُتان یې د پرښتو د نښو او سمبول په توګه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره ددې چې د مشرکينو «عوام الناس» او همدا بُتان نمانځل او له هغوی به يې خپل حاجتونه غوښتل، خو د شرک په فلسفه کې او د هغوی د خواصو په نزد اصلاً بُت کوم اصالت او عنوان نه درلود.

[مرحوم علامه طباطبائي (رح) د الميزان په تفسير کې د نوح سورة د ۲۳ آية تر لاندې د رواياتونو برخه کې، د پنځو سترو بُتانو د پيدايښت د تاريخچې په اړه چې د هاغې زماني د پنځو سترو شخصيتونو په ياد جوړ شوي دي داسې ليکي: «دا نومونه مخکې د نوح(ع) د قوم د صالحو وګړو نومونه ول، کله چې هغوی له دنيا ولاړل د هغوی پاتې کسانو ته شيطان وحی وکړه چې په هغه مجلس کې چې دوی به جلسه درلوده مجسمې نصب کړئ او ددوی نومونه پر هاغو مجسمو کېږدئ، خلکو هم دا کار وکړ، خو هغه مجسمې يې نه نمانځلې تر هاغه مهاله چې هغه نسل منقرض شو او له منځه ولاړ او بل نسل صحنې ته راغی او چون د مخکيني نسل علم يې نه درلود مجسمې يې تر نمانځنې لاندې ونيولې»].

«وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» [نوح ۲۳(۷۱:۲۳)]

او [د نوح تر آغېز لاندې پرګنو ته] ويې ويل: داسې نه چې [له دې خبرو سره] له خپلو خدايانو [= بُتانو] [څخه لاس واخلئ، داسې نه چې [دا پنځه ستر بُتان: «ود»، «سواع»، «يغوث»، «يعوق»، او «نسر» پرېږدئ.

اصولاً د خلکو پرګنې عادت لري ددې لپاره چې پر يو څيز ايمان راوړي هغه بايد له نژدې ووينې او لمس او درک يې کړي، دوی متعالي لوړ معنوي ارزښتونه د خپل ليد او بينش په تنګو قالبونو کې محدود او مسخ کوي.

البته په هاغو بُتانو سربېره چې په اسمانونو يا ځمکه کې د شتو پرښتو يا (الهه) خدايانو په نښانو جوړېدل او د ربوبيت [د انسانانو د عالم د اداري او چارو د تدبير او پر لارې اچولو] نسبت هغوی ته ورکول کېده، د مختلفو مهالونو او مکانونو پر حساب، داسې يو نقش فرعونانو او سلطانانو [د ايزدي برم او جلال يا ظل الله په عنوان]، او همدا راز قديسينو او روحانيونو او حتا الهي پاکو، سپېڅلو او منزه انبيائو ته [د تثليث په فلسفه کې] قائلېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعون چې د «انا ربکم الاعلی» ډول غږاوه او له تمسخر او ملنډو سره به يې پر موسی او هارون چيغې وهلې «فمن ربکما يا موسی»، له «الله» څخه به يې انکار نه کاوه او د خلکو خدايانو ته معتقد وو [او ګواکې پخپله د بتخانې متولي هم وو] او هيڅ د هغه له خبرو د خالقيت او الوهيت د ادعا تلقي نه کوله، او اصولاً د حضرت موسی(ع) سره تل د هغه د دعوا محور «رب» وو [چې د اختيار څښتنتوب، سروری، ستروالي، شرف او آقائي په مفهوم دی] او د خدای تعالی د شتون پر سر کوم اختلاف شتون نه درلود. همدا راز «احبار او رهبان» چې قرآن، مسيحيان د هغوی د «ارباب» نيولو له لامله غندي، هيڅکله يې د هغوی د خدايي ادعا نه درلوده، «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [توبه ۳۱(۹:۳۱)] «هغوی خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر ځای [لکه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولايت لرونکي دي] ونيول ...» بلکې خلکو به د هغوی دومره درناوی کوه، او د هغوی درجه به يې دومره اوچته ګڼله چې خپلې ټولې اړتياوې به يې له هغوی غوښتې، او ويل به يې موږ مختوري يو او دوی د خدای تعالی رسيدلي خلک دي، دوی زموږ او د خدای تر منځ واسطه دي او دوی زموږ ټولې ستونزې رفع کوي.

په دې ترتيب د «رب» معنا د هاغه څه پرخلاف چې په عرف کې پېژندل شوې، خدای توب او خالقيت نه دی، لکه څنګه چې د کور نارينه ته له دې لامله چې د کور پالنه او د چارو تدبير او پر کورنۍ مشري او برلاسی لري «رب البيت» [د کور څښتن] وايي، خدای تعالی ته هم له دې لامله چې د وجود د ټول عالم چلوونکی او سرور او سيّد او د انسانانو ژوند ته سازمان ورکوونکی دی «رب» [پالونکی څښتن] ويل کيږي. د هغه د ربوبيت پايله د موجوداتو روزنه او تربيت او د هغوی رشد، وده او کمال دی. او لکه څنګه چې وويل شول مشرکينو د خپلې محدودې نظريې پر بنسټ د انسانانو په عالم کې د خدای تعالی دا راز دخالت نه منه او خدای تعالی ته پر شريکانو قائليدل؛ ددې لپاره چې بايد داسې بې اهميته! چارې د هغوی [شريکانو] په غاړه وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ **رحمانيت**: «رحمانيت» يعنې د خدای تعالی د رحمت نور پر ټولو څيزونو او هر چا ځلېدا لري او خپرېږي؛ لکه د لمر په څېر ټول ځايونه روښانه کوي. مشرکانو د خدای رحيم والی منه، خو د هغه «رحمانيت» يې نه منه. د «رحمانيت» معنا داده چې خدای تعالی ټولو ته پاملرنه لري پرته له دې چې کوم طبقاتي اختلاف په منځ کې وي. د ثروت او قدرت او نژاد پر بنسټ فردي او طبقاتي بېلونې او امتيازونه رحمانيت ته د باور درلودلو له غوښتنې او اقتضا پر خلاف دي. نژادي او قومي او قبيله ګي او ددې په څېر نورې انګېرنې بايد لېرې وغورځول شي. خدای تعالی رحمان دی **و الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى**. [طه۵ (۲۰:۵)] رحمان د جهان د ادارې د مېز شاته ناست دی او عام رحمت لري او مساوات او برابری يې د انسانانو تر منځ بر قرار کړی دی: تاسو پر نورو د غوره والي، برلاسی او ټول غوښتنې حق نلرئ.

يعنې مشرکينو نه يوازې «ربوبيت»، بلکې د خدای تعالی له «رحمانيت» څخه هم چې د مخلوقاتو چارو ته رسېدنه او د علّت او تدبير سرچينه ده انکار کاوه. هغوی کوم دليل نه ليده چې د هستۍ لايزال خالق پر هاغه څه چې خلق کړي دي نظاره او نندراه ولري او هغه ته د رحمت فيضان ورسوي.

د مشرکينو له ليده د انسانانو په ژوند کې د خدای تعالی نقش په هماغه د خلق کيدو او پيدا کېدو په پړاو کې پای ته رسېږي او له خدای تعالی سره د انسان اړيکه ناشوني ګڼل کېږي، په داسې حال کې چې په توحيدي ليد کې د خدای تعالی نقش مستمر، تلپاتې او دائمي دی او بندګان پرله پسې، لا ينقطع د هغه د رحمت په انوارو کې دي او شوني نه ده چې حتا يوه شېبه هم دا فيض هېر شي. د داسې اعتقاد پايله او نتيجه دا ده چې:

لومړی؛ د خدای تعالی حاضر او ناظر ګڼل د ژوند په ټولو چارو او شرايطو کې دی، او همدا راز توکل او توسل هغه ته دی، دويم؛ د ټولو کائناتو د مشترک خالق له ورکړې او بخششه په برخمن کېدو کې د ټولو بندګانو مساوي ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ځکه چې د «رحمانیت» معنا د خدای تعالی عام او جهان شمول رحمت دی او له رنګ او جنسیت، پوړ او طبقې او درجې او ... پرته ټول بندګان رانغاړي. [د هغه د «رحیم» والي پر خلاف چې خاص رحمت ته عنایت او پاملرنه لري] لاندیني آیتونه د مشرکینو له لور [الله ته له اعتقاد سره سره] د هغه له رحمانیت څخه انکار څرګندوي:

«...أَهَـذَا الَّـذِي يَـذْكُرُ آلِهَـتَكُمْ وَهُـمْ بِـذِكْرِ الـرَّحْمَنِ هُـمْ كَـافِرُونَ» [انبیاء۳٦(۲۱:۳٦)]. «...آیا دا هماغه کس دی چې ستاسو خدایان [د انکار له دریځه] یادوي؟ په داسې حال کې چې دوی پخپله د رحمان خدای له یاده منکر دي [او بُتانو ته نه پاملرنه نه ښیونکي ګُناه ګڼي، خو د خدای تعالی نړۍ نغاړونکي رحمانیت ته نه پاملرنه ګناه نه ګڼي].»

«وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَـهُ شَـيْطَانًا....» [زخرف ۳٦ (۴۳:۳٦)]. «او هر هغه څوک چې د رحمان [خدای] له یاده د زړه سترګې پټې کړي، د هغه لپاره یو شیطان [= بوختیا] ګمارو...» «ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَـدُّ عَـلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا» [مریم ٦۹(۱۹:٦۹)]. «بیا به له هرې ډلې هغوی راوباسو، چې د رحمان [لوراند] پر وړاندې تر ټولو زیات سرغړاند ول.»

«... إِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي » [طه۹۰(۲۰:۹۰)]. «... او بې له شکه ستاسو پالونکی څښتن خو رحمان دی، نو له ما پلیوني وکړئ او زما [= نه له سامري] اطاعت وکړئ....»

«قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ...» [اسراء ۱۱۰(۱۷:۱۱۰)]. «ووایه: [هغه که «الله» وبولئ یا «رحمان»، ...»

« ... وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ...» [رعد ۳۰ (۱۳:۳۰)]. «...او دوی چې له رحمان [د الله د لوروني له صفته] منکریږي ...»

«قُـلْ هُـوَ الـرَّحْمَنُ آمَنَّا بِـهِ وَعَلَيْـهِ تَوَكَّلْنَا...»[ملک ۲۹(٦۷:۲۹)]. «ووایه: هغه [الله] رحمان دی [چې] پر هغه مو ایمان راوړی دی او یوازې پر هغه مو توکل کړی دی....»

(c) ketabton.com: The Digital Library

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ...» [فرقان ٦٠(٢٥:٦٠)]. او کله چې هغوی [=مشرکانو] ته وويل شي: لوراند (رحمان) [الله] ته سجده وکړئ......

دا دوه مفهومونه [رب او رحمان] ول چې مشرکانو نشو زغملی او نه يې شو کولی هغه ومني. او په دې دوو ځيزونو کې هغوی د انسانانو په اړه الهي توحيد نه منه، دا ځکه چې د هغوی ګټو او منفعتونو ته يې خطر پيښوه. دا د پيغمبر د زماني ستونزه وه. دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلې ده وايي؛ هر کله چې د خدای تعالی له وحدانيته خبره ويل کېږي، د هغوی بدې راځي:

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ.[زمر۴۵ (۳۹:۴۵)] «او هر کله چې الله په يووالي [= د شفاعت له نفی سره] ياد شي، د هاغو کسانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهيږي، خو هر کله چې له هغه غير ياد شي، هغه مهال دی چې خوښيږي [=ګلان يې له مخونو غوړيږي]!»

يعنې خدای مني او باور پرې لري، خو وايي: مه وايه چې يو دی! په يو ځای کې فرمايي چې مشرکينو ته عجيبه برېښي چې څوک ووايي يوازې يو خدای وجود لري: «إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.» [ص۵(۳۸:۵)] يوه عجيبه خبره کوي. په بل ځای کې فرمايي چې پيغمبر ته وايي آيا ته راغلی يې مونږ ته ووايې چې يوازې د يو خدای عبادت وکړو؟ يعنې ته وايې هاغو ځيزونو ته چې پلرونو مو پاملرنه کوله، پاملرنه ونکړو؟! او په بل ځای کې وايي: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْاْ عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.» [اسراء ۴٦ (١٧:٤٦)] «....هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي ځښتن يووالی دې ياد کړې، شا کوي او له کرکې [او بېزارۍ] لېرې کېږي.».

نو کله چې هغوی ته ووايې يوازې او يوازې يو خدای، له تا په تېښته شي. فرمايي «....إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا....» [غافر١٢(۴٠:١٢)] «...چې هر کله الله په يووالي مطرح کېده [او توحيد ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلنې او له شرک او بُت پالنې څخه د لېرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شريک عنوان کېده [د واسطو او شفيعانو پښه ورغځېده] باور مو کاوه...»

بس همدا چې توحيد مطرح کړې منکرېږي. بل ځای کې فرمايي هر کله چې د خدای له بندګانو يو قيام وکړي او خلکو ته پر دې بلنه ورکړي چې يو خدای وبولئ، ټول پرې شوربېږي؛ ټول پر هغه يرغل کوي. پيغمبره ووايه: إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. ووايه زه يوازې او يوازې هغه، هغه واحد ربّ، بولم او هيڅ يو له هغه سره شريک نه ګڼم.

پر دې بنا اصلي مسئله توحيدي ژوند کول دي. او له همدې جهته، پيغمبران او امامان او ديني سروالان ټول موډل، مثل، نمونې او ساري دي او د هدايت لپاره واسطې دي. خو په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته اړوند او ځانګړي دي بايد يوازې هغه ته مخه کړی شي. په دې چارو کې هيڅوک واسطه کېدی نشي. اصلي ستونزه او کړبښت تل همدا دی، او په دې توګه همدا زموږ اصلي ستونزه هم ده. کله چې له خدای پرته نور کسان زموږ اعتقاد ته وارد شي، نو لږ لږ او ورو ورو خدای اړخ ته اېښوول کېږي.

له ياده بايد ونباسو چې خدای تعالی په هر ځای کې شته او داسې ځای نشته چې هغه هلته نه وي، هغه اول او آخر دی، که له آدمي سره د هغه ددې تلپاتې او دايمي نسبت او اړيکي څخه غفلت وشي، ورو ورو به يو لړ واسطې پيدا شي او وروسته به له دې واسطو سره د انسان اړيکه برقرار شي او انسان به ټول ځيزونه له هغوی وغواړي. هغه مهال، انسان خپل ټول ځيزونه له خدای پرته له نورو غواړي او نور نو د خدای په ځرک، نښې او پوښتنې پسې نه ځي؛ نور نو له خدای سره کار نلري، خيال کوي او انګيري چې هغه [الله]، يو شمېر د واسطې کېدو لپاره په دنده ګومارلي چې زموږ اړتياوې او حاجتونه پوره کړي. نو ليوالتيا او علاقې د هغوی لور ته متوجه کيږي؛ دعا ګانې هغوی ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوجه کېږي. البته دا څیزونه ظاهراً پر خپلې ژبه نه وایي؛ بلکې په ظاهري توګه په ژبه خو وايي چې موږ غیر له خدایه بل څوک نه بلو او هغوی خو فقط زموږ د حاجتونو د پوره کولو وسیلې دي.

خو باید پوه شو چې په قرآن کې داسې اجازه هیڅا ته نه ده ورکول شوې. خدای تعالی هیڅکله داسې فرمایلې نه دي. زموږ تېر بحث هم همدا وو. د «زمر» په سورة کې راغلي دي؛ کله چې هغوی ته ویل کېږي چې ولې له خدای پرته بلئ، وايي موږ خو دوی نه بلو، موږ ددوی په توسه، خدای تعالی ته نژدې کېږو او دوی د خدای لور ته د خپل ځان د نژدېوالي او تقرب د وسیلې په توګه ګومارو؛ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى دوی د تقرب لپاره وسیله دي؛ د خدای په نزد زموږ شفیعان دي؛ موږ دوی ته متوسل کېږو. دا څرګنده ده چې زموږ په زمانه کې هم توسل او شفاعت ددې لپاره نه دی چې خدای ونمانځي، بلکې د حاجتونو د رفع کولو لپاره دی؛ د دنیوي مادي اړتیاو د پوره کولو او رفع کولو لپاره دي. په واقعیت کې دا بزرګان زموږ د دنیوي مقصدونو د رسېدلو لپاره وسیله شوي دي. سمدم لکه دوی چې زموږ په خدمت کې وي! هغوی حاضروو چې لاړ شي زموږ حاجتونه او اړتیاوې له خدایه واخلي! همدا ځای دي چې الله وایي دا شرک دی.

الهي انسانان ددې پر ځای چې د خدای پالنې په لارلیک کې او د خدای نمانځنې په اوږدو کې وګومارل شي، په عرض کې یې واقع شوي دي. هغوی به په خپل وخت کې د توحید لپاره کار کړی وي خو د ورپسې زمانو خلکو له هغوی د توحید د زده کړې پر ځای، د خپلو مادي او دنیوي ستونزو لېرې کول غواړي او هیلې یې د الله پر ځای هغوی ته کېږي، موږ چې غواړو خدای تعالی ونمانځو، باید د خدای(ج) له دې صالحو بندګانو، له پیغمبره، له امامانو، او نورو بزرګانو زده کړه وکړو چې موږ څه ډول خدای تعالی له اخلاص سره په خالصانه توګه ونمانځو. دا ډېره زیاته ښه خبره ده؛ هیڅ ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اشکال هم نلري؛ هغوی بايد د خدای نمانځنې لپاره زمونږ مربيان او ښوونکي اوسي؛ خو ددې پرځای چې له هغوی د توحيدي خدای نمانځنې زده کړه وکړو او له هغوی پليوني وکړو کله کله هغوی ته د خدای تر څنګه ځای ورکول کېږي او هغوی ګومارل کېږي له دې انګېرنې سره چې هغوی کولی شي زمونږ ستونزې حل کړي، چې همدا څرګند شرک دی.

د انسانانو په عالم کې

د خدای له ربوبيت او رحمانيت څخه د انکار نظري پايلې

کله چې د انسانانو د ژوند په صحنه کې د خدای تعالی د تدبير لاس ناليدلی ونيول شو او د هغه له حضور او شهود څخه انکار وشو، په طبيعي توګه حساب او کتاب او د خالق او د هغه د خلق پر وړاندې د انسان له مسئوليت او تعهده انکار کېږي او انسان لکه د پرې شوي پړي او خوشې شوي قيزې، ملونې او واګو په څېر يَله او خوشې پرېښوول کېږي. کله چې ازمېښت او مسئوليت نفې شو، په منطقي توګه جزا او عقاب او «يوم الدين» چې هرڅوک بايد د خپلو کړنو پايلو او نتيجې ته پکې ورسېږي، منتفي کېږي. او هر مهال چې د انسان د سرليک اړيکه د هغه له لاسته راوړنو څخه تر انکار لاندې ونيول شي په اصل کې د انسان لارښوونه او هدايت او تربيت، روزنه او ارشاد بې معنا برېښي. پر دې ترتيب له توحيده انحراف او کږېدنه او له «ربوبيت» څخه انکار، نيغ په نيغه له دوو نورو بنسټيزو اصلونو، يعنې د نبوّت [پيغمبری، کتاب، او هدايت] او قيامت [د جزا ورځ] انکار ته رسيږي او پای مومي. او په دې ترتيب توحيد د داسې يو مثلث په څوکه کې ځای نيسي چې د هغه د زاويې تغيير نورو زاويو ته هم تغيير ورکوي. څرنګه چې مشرکينو له خدای سره د انسان اړيکه محال ګڼله، د رسولانو [او د خدای تعالی د استازو] له «بشر» والي څخه يې هم تعجب کوه او ويل يې: که خدای تعالی غوښتلی څوک د انسانانو د هدايت لپاره ولېږي هرومرو يې يوه پرښته ددې مأموريت لپاره غوره کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً...» [مؤمنون۲۴(۲۳:۲۴)]. «نو د قوم سروالانو يې چې [د هغه له رسالته] انکار کوه، [خلکو ته په خطاب کې يې] وويل: دا [سړی] ستاسو په څېر له بشر پرته [نور] څه نه دی چې [له دې دعوو سره] غواړي پر تاسو لوړتيا [= رياست] لاسته راوړي او که الله غوښتلی [چې کوم استازی ولېږي]، نو هرومرو به يې کومه پرښته رالېږلې وای،... »

او له دې چې د خپلو کړنو او اعمالو پر جزئياتو يې د خدای تعالی مراقبت او محافظت، د پاچا او رعيت سره په مقايسه کې، د هغه د شأن او برم ټيټوالی ګڼه، او ويل د خدای درجه دومره ټيټه نځ ده چې زموږ خبرو ته غوږ ونيسي د خپلې وينا او چلن پر وړاندې يې کوم مسؤوليت نه پېژاند او له دې څخه چې د هغوی کړنې او عملونه ثبت او ضبط کېږي او يوه ورځ بايد د هغوی په اړه ځواب ويونکي اوسي، له ملنډو، تمسخر او تعجب سره يادونه کوله!. قرآن په عمده توګه د «يوم الدين» په اړه د هغوی تکذيب او دروغ ګڼنه، چې کړنو او عملونو ته د رسېدنې ورځ ده نقل کړې ده، ګواکې قيامت او بعثت او د هاغې سترې ورځې نور اړخونه او ابعاد هغوی ته اصلاً مطرح نه ول او په قرآن کې ددې موردونو د تکذيب په اړه [له يوم الفصل پرته] نغوته نه ده شوې.

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ»[صافات ۲۱ (۳۷:۲۱)] [هو] دا هماغه [له حقه د باطل، مؤمن له کافره] د بېلتون ورځ ده، چې له يوې مخې مو دروغ ګڼله [او انکار مو ترې کوه].

له توحيده د انکار عملي نتيجې او پايلې

له خدای سره د انسان د مستقيمې اړيکې په شونتيا د اعتقاد نه درلودل او د انسانانو هر يوه ته د پالونکي څښتن د تلپاتې رحمت پر فيضان نباوري، ځينې نتيجې او پايلې له ځان سره راوړي چې په لاندې توګه د هغوی مهمترينو ته نغوته کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ عبادت من دون الله ـ د عبادت معنا د معبود پر وړاندې د نفس هموارول او د هغه تسليم دی. مشرکينو له دې چې الهه او بېل بېل اربابان يې په خپل ژوند کې اغېزمن او مؤثر ګڼل او د منفعت او ګټو په جلب او د ضرر په دفع کې به يې هغوی ته پناه وروړله، د هماغوی پر وړاندې به رام او تسليم، خاشع او خاضع ګرځېدل او خپل نفسونه به يې د هماغوی پر وړاندې خوار او ذليل کول. که په قرآن کې ويل شوي «لاتعبدوا الشيطان» داسې ونه انګېرل شي چې موږ د شيطان له نمانځنې منع شوي يو! ځکه چې داسې نه برېښي کوم څوک دې د شيطان نمانځنه وکړي يا څوک دې شيطان نمانځی وي! د شيطان نمانځنه همدا د هغه وسوسو، تحريکونو او هڅونو ته رام کېدل او تسليمېدل دي او مشرکين هم چې عبادت يې د بتانو په درشل کې، د هغوی نمانځنه نه، بلکې خدای ته د تقرب په خاطر هغوی ته د ذلت ځرګندونه وه «... مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر ۳(۳۹:۳)]. « ....[باطله ادعا يې داده چې وايي] موږ دا نه نمانځو، مګر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې موږ خدای ته [د حاجتونو په وړاندې کولو کې] نږدې کړي.....»

۲ ـ د الهه او ارباب شفاعت ـ کله چې بشر ونشي کولی له خدای سره اړيکه بر قرار کړي، او له خپل پالونکي څښتنه فيض او فضل تر لاسه نشي کړی، له دې پرته بله چاره نه پاتې کېږي چې ليد او نظريه يې د يو لړ انګېرنو په قالب کې رامنځته شي له دنيايي ټلوالی سره په لوبولو کې، په شفيع او واسطې پسې وګرځي چې د خدای په نزد ددوی لپاره د لار او چار پرانستنه وکړي او لار او ګودر ورته پرانيزي او کار يې مخې ته لاړ شي. نو وينو که سر يې د بتانو پر درشل ټيټاوه، هغوی يې د خدای په نزد د ځان لپاره شفيعان ګڼل [هؤلاء شفعاؤنا عندالله] امېد او هيله يې درلوده چې د هغوی په وساطت به يې مصيبت او ربړ لېرې شي، منفعت او ګټه به يې تر لاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د «شفاعت» مسئله او د عواملو او لاملونو يا د نورو انسانانو نقش د انسان په دنيائي او اخروي سرليک کې د قرآن له ليده رد نه دی، خو توحيدي شفاعت هغه دی چې دا عمل د الهي تدبير په چوکاټ کې يوازې خدای تعالی ته اړوند ګڼي او د نورو عواملو نقش د خدای تعالی له جهل او د نورو له کړنو څخه د بې‌خبرۍ له امله نه، بلکې د هغه د «اذن» په بهير کې ګڼي، چې دا فرق لري له هاغه مشرکانه شفاعت سره چې؛ د شفيعانو لپاره بالذات خپلواکي او استقلال قائل ول، چې د انسان عمل د هغه له سرليک سره د مستقيمې اړيکې له قانونمندۍ خارجوي. د مشرکانو د انتظار وړ شفاعت په داسې ډول دی چې ګواکې خدای تعالی د ګناهګار بنده له نېکو يا بدو عملونو څخه کومه اطلاع نلري او بايد کوم مقرب شخص يا پرښته په منځ کې وي او په دې اړه يې وساطت او منځګړيتوب وکړي، او د ګناهګار بنده عرض او خبر هغه ته ورسوي، او په اصطلاح ټلوالي او حزبي ګري وکړي.

۳ ـ د «من دون الله» بلل او دُعا کول ـ طبيعي ده کله چې انسان د اميد سترګې له خدای پرته بل معبود ته ولري، بل معبود که فرعون وي، يا پرښته يا احبار او رهبان وي، نو هماغه بلي او د تکليف او زحمت پر مهال يې د غوښتنو «دُعا» هغه ته متوجه کېږي. همدا ځای دی چې قرآن هاغه کسان چې غير له خدايه بل څوک بلي [يدعون من دون الله]، غندي او اعلاموي: «هاغه کسان چې په غير له خدايه نور بلي، هغوی چې هيڅکله د کوم شفاعت څښتنان نه دي» [و لا يملک الذين يدعون من دونه الشفاعه ...]

نو که له دې ليد او منظره، د قرآن دا آيتونه دقيق او په ژوره توګه ولولئ، وينئ چې ولې يې پر دې مسئلې تر دې کچې ټينګار کړی دی او ولې فرمايي: قل هو الله أحد. «الله» يعني هاغه چې انسان له هغه سره د الوهيت اړيکه مومي؛ چې هغه د انسان معبود او معشوق دی او يوازې يو دی او له يو زيات نه دی. الله الصمد. خدای بشپړ دی، کامل دی، خالي او خلل منونکی نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک دی، بې نياز او ناړمن دی او ټول هغه ته اړمن دي، کـوم نقص او عيـب نلري. يعنې گومان ونکړو چې هغه په يو ځای کې کوم نقص لري او زه په هاغه ځای کې بايد يو بل څوک مرستې ته وغواړم. تاسو وينئ چې په هر ځای کـې چې د شفاعت په اړه کومه مسئله راغلې ده – لـه يـو يـا دوه استثنائاتو پرتـه – ورپسې تذکر ورکوي يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ [بقره ۲۵۵ (۲:۲۵۵)] خدای تعالی ستاسو د ټولو، لـه تېـر او حـال او راتلـونکي، او لـه هغـوی چـې تاسـو د شفاعت لپاره د هغوی لور ته ځئ، خبر دی. يعنې خدای ته هيڅ څيز مجهول نه دی چې څـوک هغـه تـه ورشي او وغـواړي چـې هغـوی لـه خپلـې وينـا او شفاعت سره له چا سره مرسته وکړي. خدای تعالی په هر څيز پوهېږي. او هـم دا چې له خدای تعالی څخه هيڅوک مهربانتر نه دی چـې وغـواړي خـدای د چا په اړه پر رحم راولي. که زموږ په زړه کې رحم دی، معدن او بې نهايت يـې له خدای تعالی سره دی، او له هغوی يې د ستنې د څوکې پـه کچـه زمـوږ پـه زړونو کې ايښی دی. نو، هغه په هر څيـز پـوهېږي او هرچـاری هـم هغـه دی. خدای زموږ په دننه کې دی. هغه زموږ له دننيـو رازونـو خـبر دی. مخکـې لـه دې چې موږ پر هغوی پوه شو، هغه پوهيږي. مخکې له دې چـې مـوږ ووينـو هغه يېويني. مخکې له دې چې موږ واورو هغه يې اوري. مخکې له دې چې څه احساس کړو هغه پرې علم لري. زموږ ټول احساسات او ادراکات زمـوږ پـه دننه کې د فعل او انفعـالاتو محصـول دی؛ نـو مخکـې لـه دې چـې پـايلې تـه ورسېږي او زموږ قلب کوم څيز احساس کړي، هغه پوهېږي چې زموږ په دننـه کې څه تيرېږي او څه ستونزه لرو. نو، دې ته څه اړتيا ده چې کوم کـس زمـوږ په اړه خدای ته خبر ورکړي، چې له موږ سره مرسته وکـړي. د دعـا او شـفاعت او توسل مسئله يوه ميخانيکي چاره نه ده چې زه لاړ شم يـو څـوک ورتـه پيـدا کړم. د دنيايي چارو په څېر نه دی چې زه تاته ووايم لاړ شه لـه خدايـه دا زما لپاره وغواړه. دا ټول دننني حسونه دي او داسې کوم څيز نه دی چـې زما لـه هويـت سره بـې اړيکـې وي. نـو، دا پـه اصـل کـې انسـان روح دی چـې بايـد

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحول شي، دا اړيکه قلبي اړيکه ده. د زړه اړيکه خو واسطه نه غواړي. د انسان خپل ځان دی چې له خدای سره په خپل نږدې ارتباط کې لاندې باندې کېږي؛ د زړه حضور پيدا کوي؛ عوض کېږي؛ بدلېږي؛ او که کوم حق حاجت ولري، پوره کېږي. دا د هاغو مسئلو له ډلې نه ده چې موږ يې له بل چا وغواړو. قرآن فرمايي؛ هغوی چې تاسو ورپسې ځئ، [چې کېدی شي مقصد يې پرښتې او نبيان وي]، أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ، هغوی چې تاسو يې بلئ، پخپله د خپلو حاجتونو لپاره خدای ته متوسل کېږي: يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ هغوی پخپله خدای ته توسل لټوي؛ هغوی پخپله پالونکي څښتن ته د نږدېوالي لپاره د وسيلې پيدا کولو پسې دي. أَيُّهُمْ أَقْرَبُ هغوی پخپله خدای تعالی ته د تقرب او نږدېوالي قصد لري وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ [اسراء۵۵(۱۷:۵۵)] د خدای تعالی رحمت ته هيله من او اميدوار او د هغه له عذابه په ډار کې دي. فرمايي تاسو ولې په هغوی پسې ځئ؟ هغوی پخپله د خدای پر لور مخ لري. تاسو ولې نيغ او مستقيم پخله د الله لور ته نه ځئ؟

۴ ـ غير له خدايه بل ته توسل ـ د ژغور او نجات لپاره يو عامل ته متوسل کېدل، يا له نورو نتيجو څخه برخمن کېدل، له توحيده انحراف دی. په قرآن کې دوه ځلې د «وسيلة» کليمه راغلې ده چې په لومړي کې د وسيلې لټولو ته له تشويق سره، د اشارې په توګه يې جهاد د اغېزمنې وسيلې په عنوان معرفي کړې دی: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» [مائده ۳۵ (۵:۳۵)] ای هاغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی، له خدايه پروا ولرئ او د هغه لور ته د [تقرب د] وسيلې په لټه کې اوسئ او د هغه په لار کې جهاد وکړئ، ښايي وژغورل شئ.

او په دويم کې له پيغمبرانو څخه د ځينو نورو په نسبت د فضيلت په ذکر پسې، هاغو کسانو ته په خطاب کې چې د تکليفونو او کړاوونو د رفع کېدلو لپاره او په خپلو اوضاعو کې د تغيير، تحول او اووښتون لپاره له خدايه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور کسان بلي او د هغوی لپاره نقش او اغېز انګېري، ټينګار کوي: «هغوی چې تاسو يې بلئ، (هغوی پخپله) د خدای لور ته د وسيلې په لټه کې دي چې د هغه پر لور له تقرب سره يو پر بل مخکېوالی وکړي او هغوی د هغه رحمت ته هيله من دي او د هغه له عذابه ډارېږي: «... وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا» «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا.» «أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ .... » [اسراء ۵۵ (۱۷:۵۵) تر ۵۷] . «...او موږ ځېنو له پيغمبرانو څخه پر ځېنو نورو فضيلت [او غوره والی] بښلی او [له دې جملې مو] «داوود» ته «زبور» ورکړ. [ای پيغمبره م شرکينو ته] ووايه: هماغه کسان راوبلئ چې له خدای پرته يې [د خپلو حاجتونو په پوره کولو کې اغېزناک] ګڼئ؛ نو [و به وينئ چې] نه کولی شي له تاسو کړاو [او ضرر] لېرې کړي او نه [حتا] کولی شي کوم بدلون پيدا کړي [= د شرايطو تغيير رامنځته کړي]. هغوی چې دوی يې [مشرکان، يې د خپلو حاجتونو د پوره کولو لپاره] بلي، هغوی پخپله د خپل پالونکي څښتن درشل ته [د تقرب لپاره] د و سيلې په لټه کې دي چې [په نېکيو کې له سرعت او يو له بله په مخکې کېدو سره معلوم شي] په دوی کې کوم يو ډېر مقرب دی او [هغوی] د هغه [= الله] رحمت ته هيله من دي او [له توحيده د انحراف په صورت کې] د هغه له عذابه وېرېږي؛ ...»

ددې آيتونو مخاطبين کوم کسان دي؟ ټول خلک، او په ځانګړې توګه ټول مسلمانان دي او که د پيغمبر د مهال هماغه مشرکين؟ که څه هم ځېنو ويلي چې نه خير، ددې آيتونو مقصد مشرکين دي چې د بتانو نمانځنه يې کوله. خو آيا مشرکين د خدای رحمت پسې ول؟ دوی وايي د هغو آيتونو مقصد چې فرمان يې ورکړی له الله پرته مه نمانځئ دادی چې بتان مه نمانځئ او هغوی د وسيلې په توګه مه ګومارئ، نو بُت نمانځونکو ته وايي. خو دا کسان پاملرنه نه کوي چې بُت خو د سړي لپاره کوم کار نشي کولی، بتان خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای رحمت پسې نه دي او نه داسې کوم حس لري او د ویرې او ډار حس هم په هغوی کې نشته. فرمايي هاغه کسان چې تاسو يې بولئ هغوی پخپله د خدای رحمت ته د امید سترګې نیولي او له خدايه ډارېږي. هغوی پخپله د خدای په توسل پسې دي. نو، تاسو لګیا یاست کوم لور ته ځئ؟ دا د اسراء سورة ۵۷ آية دی. یو ځل يې بیا په غور ولولئ له دې مخکې د انبیائو داستان راغلی دی. د انبیائو په اړه وايي چې هغوی نباید وسیله کړئ او هغوی نباید وبلئ، د کمیل په دعا کې د حضرت علي له ژبې لولو إنّی اَتَقَرَّبُ إلَیکَ بِذِکرِکَ، خدايه، زه تاته ستا له ذکر سره ستا پر لور نژدیوالی لټوم. مګر پالونکي څښتن ته عرض نه کوي چې یَتَوَسَّلُ إلیکَ بِرُبوبیَّتِکَ خدايه زه متوسل کېږم، اما څه ته؟ نه وايي ستا پیغمبر ته متوسل کېږم؛ وايي ستا ربوبیت ته متوسل کېږم. عرض کوي وَ أستَشفِعُ بِکَ إلَی نَفسِکَ تا پخپله تاته شفیع نیسم. دا خالص توحید دی. حقیقي توحید همدادی چې سړی د خدای ربوبیت ته متوسل شي او پخپله خدای شفیع ونیسي. دا یعنې خالصه خدای نمانځنه. نیغ د هغه پر لور تګ. ډېری خلک دا د کمیل دعا په ځانګړې توګه د جمعې په شپه کې لولي، خو څومره يې معنا ته پاملرنه کوي؟

په پورتنیو آیتونو کې د مسیحیانو دا اعتقاد چې عیسی(ع) په سولې ځړول شوی چې له خپلې دې قرباني سره زموږ ګناهونه وپېري او دا چې د خدای په درشل کې زموږ شفیع اوسي، پر دې بنا باید هغه ته متوسل شو او له هغه څخه د شفاعت غوښتنه وکړو، دا ټول په څرګنده توګه ردوي. الهي انبیاء (علیهم السلام) پخپله خدای ته د تقرب او د رحمت د جلب او مغفرت لپاره د وسیلې په لټه کې ول، نو څه ډول د خدای بنده مجاز دی چې «د خدای پر ځای» هغوی ته متوسل شي او د خدای له عذابه خوندي پاتې شي؟

د هر چا توسل د هغه خپل عمل ته دی او که هم په حدیثونو او روایتونو کې انبیاء(ع) ته د توسل توصیه شوې، له هغوی څخه د پلیونې له بابه او په هاغه لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پل ايښوول دي چې هغوی وهلې ده. په دې صورت کې که څوک په رښتيا د هغوی «اسوه» او لار ونيسي او عملاً له هغوی تبعيت او پليوني وکړي، ګواکې د خدای پر لور يې د تقرب لپاره وسيله کارولې ده. دا يو توحيدي توسل دی چې د عواملو او نورو وسيلو لپاره د خدای له مشيت څخه خارج ورته خپلواکي او استقلال قائل نه دی او که هم د هغه غوره بندګانو ته پاملرنه کوي نه د «الله» په عرض کې، بلکې د هغه د بنده ګۍ په طول کې ده.

نتيجه اخيستنه او د پند او درس زده کړه:

تيرو پاڼو ته له پاملرنې سره چې د مشرکينو د اعتقادونو او کړنو په باب کې او د شرک د فلسفې د بنسټ په اړه وويل شول، دادی کولی شو يو ځل بيا د اخلاص سورة قرائت کوو او د خپلو سترګو په مخکې د هغې د معناو او بنسټيزو مقصدونو په ايښوولو سره، د خپل ژوندانه طريقې، آداب او سنتونه، چې د الهي حقه مذهب په ګومان، هغه ته پايبند شوي يو، له هاغه څه سره چې مشرکينو سر ته رسولي دي، په منصفانه توګه مقايسه کړو، او له الهي خالص دين او ابراهيمي توحيد سره د خپل واټن اندازه واخلو. او دا ووينو چې تر کوم بريده په عبادت، توسل، دعا، او شفاعت کې د توحيد لار کچ کوو او تر کوم ځايه مو د شرک ښويندځای ته سقوط کړی دی، آيا نمانځنه مو د خدای په نسبت ده، يا سر مو د اشخاصو درشل ته ټيټ کړی دی او خپل نفس مو اراده کړل شوو ملوکانه غوښتنو او د بېلو بېلو مرادونو فتواګانو ته تسليم کړی؟

آيا خدای ته متوسل کيږو او هغه ته توکل کوو او يا د داسې وسيلې په لټه کې يو چې لکه د فرصت پالو او چالاکو وګړو په څير لستونې مو بډ وهلي او له زيار ايستنې او پانګې اچونې پرته، خپل لاسونه د اهل توصيه او پيرانو او ميرانو او باباګانو پر لمنو ټينګوو؟ آيا په خالصانه توګه خدای بلو او عزت او حمد يوازې هغه ته ځانګړی ګڼو يا د نورو له ستاينې او په افراط ککړې ثنا سره او د هغوی لپاره په افراطي عزت او درناوي قائليدلو د هغوی په تحسين او تمکين

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غاړه ږدو؟ او په پای کې آيا لکه د حضرت علي [د مؤحدينو د سرلاري] په خبر؛ شفاعت او توسل خدای ته ځانګړی ګڼو، لکه څنګه چې د کميل په دعا کې يې د هغه توحيدي لار ښوولې [... اللّٰهُمَّ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِذِكْرِكَ، وَأَسْتَشْفِعُ بِكَ إِلَىٰ نَفْسِكَ ... وَيُنَادِيكَ بِلِسانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ؟ ...]. يا په دې چارو کې د دين لويانو ته اصالت او ذاتي استقلال قائل يو؟ او د ستونزو او ربړ د لېرې کولو لپاره د پيرانو او ميرانو په درشلونو کې خپل سرونه ټيټوو او په څرګنده توګه د ښکاره شرک ارتکاب کوو.

موږ هره ورځ په خپلو پنځه ګونو لمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې له خدای تعالی سره ژمنه کوو چې [ايّاک نعبد و ايّاک نستعين]، او ټينګار او تصريح کوو چې يوازې او په ځانګړې توګه د هغه په نسبت به تعبد [د اطاعت او پيروی لپاره د نفس تسليم] ولرو او يوازې له هغه څخه مرسته او ياري غواړو. خپل وجدان قاضي ګومارو چې حکم وکړي تر کومې کچې په خپلې دې ادعا کې رښتينی يو. آيا په «ايّاک» کې الا او کومه استثنا هم شتون لري چې وکولی شي له ټوليزې قاعدې تخلف وشي او توجيه او تفسير کړی شي؟

پوهېږو چې مشرکين له «الله» منکر نه ول، بلکې د هغه له ربوبيت او رحمانيت څخه د انسانانو د عالم په نسبت منکرېدل. په رښتيا د وسمهال د مسلمانۍ او خدای نمانځنې مدعيان؛ چې لکه د نصاری په څېر خپل «احبار او رهبان» يې خپل اربابان نيولي دي او په هر حلال او حرام کې د هغوی مقلدين او سرسپارلي دي او د واحد «الله» پر ځای «ارباب متفرقون» ته خضوع کوي، څه توپير لري له هاغو مشرکينو سره چې د تاريخ په تېر مهال کې د انسانانو د عالم «ربوبيت» يې په الهي دستګاه کې کارمندانو ته تفويض شوی انګېره؟ هاغه څوک چې الله عملاً [نه يوازې په اعتقادي باورونو کې] خپل «رب» وګڼي، د زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زر او تزوير اربابان د خپل سرور او سالار او سيّد په توګه نه پيژني، نه له هغوی ډاريږي او نه هغوی پورې خپلې هيلې او اميدونه تړي.

هغه څوک چې «الله» د رحمان په صفت پيژني، پر نورو بندګانو د ځان لپاره يا د خپل صنف او طبقې او هم پوړيو لپاره کوم امتياز، پر نورو اوچتتر نه قائليږي او ټول د الهي رحمت تر بې بريده انوارو لاندې مساوي او برابر په وروری کې ويني. په دې صورت کې د انسان له زړه استعلا او استکبار او استثمار زائليږي او د پالونکي څښتن حکيمانه مشيت ته تسليميږي.

په واقعيت کې ددې سورة ټول بحث همدا اخلاص دی له همدې لامله دا سورة «اخلاص» نومول شوی دی. «اخلاص» يعنې خالصېدل. او همدا اخلاص په دين کې خدای تعالی غوښتی دی. تاسو د اخلاص ډېره کارَونه او استعمال د [زمر] په سورة کې وينئ. ددې سورة په پيليزو آيتونو کې راغلي دي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ [زمر ٣ (٣٩:٣)] دين بايد په خالصه توګه سر ته ورسيږي؛ نه دا چې په خدای نمانځنه کې د ځان او خدای تر منځه نورو عواملو ته دخالت ورکړل شي. په دې سورة کې په ځلونو پيغمبر ته وايي چې ته اعلام وکړه«قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ.» [زمر ١١(٣٩:١١)] ووايه: ماته امر شوی چې مخلصانه او په خالصانه طريقه د خدای عبادت وکړم.

خدای تعالی له شرک پرته، ټولې ګناهګانې ښښي، ځکه چې شرک د آدمي د عقل او ايمان آفت دی، همدا چې د يو بنده په دين کې ډېره کوچنۍ ناخالصي وارد شي، په تدريج لکه د خوره په څېر، د ايمان اندام او غړي مسخ کوي. ځکه چې بشر همدا چې محسوس او ملموس لاستی وسومي په هغه پورې نښلي او له هاغه څه چې نامحسوس او ناليدي دي لاس کاږي، د سامري پر خوسکي زړه تړي، او د فرعون له منګولو څخه ژغورونکی پروردګار هېروي. دا چې تل په قرآن کې پيغمبر [او مسلمينو ته] فرمان ورکړل شوی دی خدای تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه «خالصانه» عبـادت وکـړئ، أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ ...، د همـدې لپـاره دی چـې د شرک لــه مختلفــو ډولونــو او د توحيــد د بريــدونو لــه تيــري څخه ځان وساتئ. په ربـتيا زمـوږ پـه اسلامي ټولنـو کـې تـر کومـه بريـده الهـي کتـاب پـه مرافعـاتو کـې او د سـتونزو د حـل پـه لټـه کـې د مسئولينو او خلکـو د مراجعـې ميـزان او کنـډه ده او تـر کومـه بريـده د خـدای د رسـول «اسـوه»، الگـو او شـاهد دی؟آيـا زمـوږ پـه مسـجدونو او مقدسـو مرکزونـو کـې قرآن ډېر لوسـتل کېـږي يـا نـور کتابونـه؟ آيـا دا راز بـې اعتنـائی، اعـراض او مخ اړونه له هدايت او کتاب او نبوت څخه عملي انکار نه دی؟

ومو ويل چې د «قل هوالله...» سورة لـه دې ليـده اخـلاص نومـول شـوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، او همـدا راز له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيـانوي. هغـه يې سورة «الاساس» گڼلې چې د احديت له اسمونو او صفتونو څخه د هستۍ د اساس او بنسټ ولاړيدل پيل کوي، او بالاخره هغه تـه يـې «نسبة الـرب» ويلـی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هاغه غوټه چـې د «رب» نقش تـه لـه آگاهانـه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکې له طريقه په انحراف کې ده.

يو ځل بيا ددې سورة لنډ آيتونه قرائت کوو. له ژور او آگاهانه ايمان او اعتقـاد سره يې لولو «قل هو الله احد» هاغه کسـان پرېـږده چـې لکـه د پيغمـبر د هـم مهالو مشـرکينو په څېر د خـدای د احـديت او يوازېتـوب لـه اوريـدلو سره زړه توري کېدل او ترېدل. او له دې کاره په شور او غوغا دي، او په آخرت ايـمان نه راوړي. «وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُـوبُ الَّـذِينَ لَا يُؤْمِنُـونَ بِـالْآخِرَةِ ...» [زمر۴۵(۳۹:۴۵)] له دې وروسته خدای تعالی د «صمد» په صـفت يـادوو: اللـه الصمد، خدای تعالی له هيڅ بابته خالي او خلـل منـونکی نـه دی چـې د هغـه لپاره کمال او رشد وانگېرل شي او کوم نقص او نقصان ورته قائل شي. هغـه لـه مطلق کمال، هستۍ او له قدرت او حيـات او علـم څخـه سرشـار دی. ورپسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لولو: «لم یلد و لم یولد» هغه له تجزیه او توالد او تقسیم او ویش او بېلښت څخه چې د مخلوقاتو له ځانګړتیاو څخه دي پاک او منزه ګڼو. د هغه په ذات او صفاتو کې تغییر او اغېز مننه نه رامنځته کېږي او کوم فعل او انفعال پرې صورت نه نیسي. پر دې بنا هیڅ نشي کېدی په ډېره وړه برخه له هاغه څه کې چې خدای تعالی پورې اړه لري، څوک ورسره شریک شي او د بندګانو له ډلې کوم بنده ته له انساني مقامه اوچت کوم مقام قائل شي.

او په پای کې سورة له دې کلام سره پای ته رسوو چې: «و لم یکن له کفواً احدً». کله چې د هغه ربوبیت مطلق او پر ټولو عالمینو خپور وي [رب العالمین]، او ټولو موجوداتو د هغه د رحمت په رڼا کې حیات او حرکت موندلی وي، هیڅ دلیل نه لري چې وانګېرو خدای تعالی ددغه هیښوونکي او هم غږي نظام له اجزائو د یوې برخې اداره او تدبیر چا ته سپارلی وي او د خیر او رحمت د خپرولو او افاضې لپاره، د اسباب او علتونو له طریق پرته قائل شوی وي.

د خدای تعالی او خلق په اړه له خلکو د ډېریو تصور، د پادشاه او رعیت تصور دی چې د کارمندانو او اجرائي عواملو له طریق پرته کومه اړیکه له یو بل سره نلري. خو خدای تعالی داسې یو پادشاه دی چې مستقیماً په واحده شېبه کې له خپلو بندګانو هر یوه سره اړیکه لري، او هغوی یې دعوت کړي چې پرته له واسطې او پردې مستقیماً هغه وبلي او په دې صورت کې یې د بندګانو د دعوت او دعا منلو ضمانت هم کړی دی[چې هیڅ پادشاه دا تضمین نشي کولی]: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» [بقره ۱۸۶ (۲:۱۸۶)].او کله چې بندګان مې زما په اړه له تا وپوښتي، په جوته توګه زه نژدې یم [یعني حجاب او لېرې والی خپله له هغوی دی]. زه د بلونکي دعا قبلوم کله چې ما وبلي [نه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي حاجتونو لپاره]. نو بايد ماته [د نږدې کېدو لپاره] زما بلنه ومنې او پر ما ايمان راوړي، ښايي رشد [او ودې] ته ورسيږي [او سمه لار ومومي].

په لنډه توګه ويلی شو چې، مشرکين معتقد ول چې سمه ده خدای تعالی جهان او ټول خيرونه پنځولي دي، خو لکه د پادشاه په څېر، چې د خلکو له پرګنو سره، که ښاري وي يا کليوال، کوم سروکار نلري او يوازې مثلاً له لومړي وزير سره اړيکه لري، يا د وزيرانو له پلاوي سره يې، او هغه هم د هغوی د پوړ او درجې په لړۍ کې، فرمانونه واليانو ته ورکوي او واليان هم ولسوالانو او ورپسې ټيټ پوړو چارواکو او مامورينو ته او تر آخره چې رسېدل کليوالو او په پای کې ټول رعيت ته، نو موږ هم که وغواړو د عالم له پادشاه سره اړيکه ولرو، بايد دا واسطې ووينو او هغوی ته ورشو او مثلاً يو ليک يا عريضه وليکو او د ملوکانه عرض شرف ته يې ورسوو. دا تصور يو دنيايي انځور دی. بشري تصور دی. د خدای په اړه په هيڅ بڼه داسې نه دی خدای تعالی داسې پادشاه دی چې په هره شيبه کې له خپلو ټولو ښارمندانو او تبعه و سره په اړيکه کې دی؛ د هغوی په ځان او روح او وجود کې دی، موږ بايد مستقيم او پرته له هيڅ واسطې خدای تعالی پسې ولاړ شو. توسل مو هغه ته وي. زموږ شفاعت بايد خدای ته وي. موږ بايد د هغه د مخلصو بندګانو د خدای نمانځنې څخه درس واخلو او يونمانځنه او توحيد له هغوی زده کړو او بس.

زموږ د خدای نمانځنې او ديندارۍ بهترين مثالونه او نمونې زموږ پيغمبر او نور الهي پيغمبران دي. زموږ امامان او عالمان او ديني سروالان بهترين لارښوونکي او اسلام پېژندونکي دي چې د اسلام او قرآن په لمن کې روزل شوي دي. اما بايد هغوی ته پاملرنه ولرو او له هغوی زده کړه وکړو چې څه ډول د خدای نمانځنه وکړو. د هغوی نقش زموږ د حاجتونو لپاره د واسطه کېدو نه دی؛ واسطه کېدل يې د توحيد او يونمانځنې د زده کړې لپاره دی.

په دې اړه لا ډېر پراخه بحث کېدی شي او ډېرې ژورې او جدی څېړنې او پاملرنې ته اړتيا لري. صدق الله العليّ العظيم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه خدایه! زموږ په ټول عمر کې، موږ د توحید په لیکه ثابت او ټیکاو لره!
پالونکی څښتنه! د شرک ځانګې ډېرې زیاتې دي او له شرک څخه نجات ستا له لورېنې پرته نه حاصلیږي، موږ په خپل لطف د شرک له ټولو ډولونو وساته!
یا الهي! موږ له توحید سره ژوندي کړه، او له توحید سره مو مړه کړه، او د توحید له حقیقت سره مو محشور کړه
اٰمِیْنَ یا رَبَّ الْعالَمِیْنَ

ضمیمه (۱) : هغه آیتونه چې د مشرکینو اعتقادونه په دې اړه چې پرښتې یې د خدای تعالی اولاد ګڼل او هغوی لپاره او همدا راز پیریانو ته د انسانانو په عالم کې په نقش قائلېدل، د ملائکو مؤنث ګڼل، الله نمانځنه او ... څرګندوي:

انعام (۱۰۰ تر ۱۰۲) ـ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ـــ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ـــ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

صافات (۱۵۱ تر ۱۶۰) ـ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ـ وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ـ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ـ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ـ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ـ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ـ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ـ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ـ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ .

انبیاء (۱۹ تر ۲۹) ـ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ـ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ـ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ـ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ـ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ـ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ـ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ـ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـر (۲ ـ ۵) ـ إِنَّـا أَنْزَلْنَـا إِلَيْـكَ الْكِتَـابَ بِـالْحَقِّ فَاعْبُـدِ اللَّـهَ مُخْلِصًـا لَـهُ الـدِّينَ ـ أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ وَالَّـذِينَ اتَّخَـذُوا مِـنْ دُونِـهِ أَوْلِيَـاءَ مَـا نَعْبُـدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـا إِلَى اللَّـهِ زُلْفَـى إِنَّ اللَّـهَ يَحْكُـمُ بَيْـنَهُمْ فِي مَـا هُـمْ فِيـهِ يَخْتَلِفُـونَ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْـدِي مَـنْ هُـوَ كَـاذِبٌ كَفَّـارٌ ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

مؤمنون (۹۱) ـ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ.

زخـرف (۸۱ تـر ۸۶) قُـلْ إِنْ كَـانَ لِلـرَّحْمَنِ وَلَـدٌ فَأَنَـا أَوَّلُ الْعَابِـدِينَ ـ سُـبْحَانَ رَبِّ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَـرْشِ عَـمَّا يَصِـفُونَ ـ ... ـ وَهُـوَ الَّـذِي فِي السَّـمَاءِ إِلَـهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَـهٌ وَهُـوَ الْحَكِـيمُ الْعَلِـيمُ ـ ... ـ وَلَا يَمْلِـكُ الَّـذِينَ يَـدْعُونَ مِـنْ دُونِـهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

بقره (۱۱۶) ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ.

يونس (۶۸) ـ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

اسراء (۱۱۱ او ۱۱۲) ـ قُـلِ ادْعُـوا اللَّـهَ أَوِ ادْعُـوا الـرَّحْمَنَ أَيًّـا مَـا تَـدْعُوا فَلَـهُ الْأَسْـمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَـرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِـتْ بِهَـا وَابْتَـغِ بَـيْنَ ذَلِـكَ سَـبِيلًا ـ وَقُـلِ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ الَّـذِي لَـمْ يَتَّخِـذْ وَلَـدًا وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْـكِ وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ وَلِيٌّ مِـنَ الـذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا .

كهف (۴ او ۵) ـ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ـ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا.

مريم (۸۸ تر ۹۳) ـ وَقَـالُوا اتَّخَـذَ الـرَّحْمَنُ وَلَـدًا ـ لَقَـدْ جِئْـتُمْ شَـيْئًا إِدًّا ـ تَكَـادُ السَّـمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ـ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ـ وَمَا يَنْبَغِي لِلـرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ـ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا.

فرقان (۲ او ۳) ـ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ـ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً ...

زمـر (۴) ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِـمَّا يَخْلُـقُ مَـا يَشَاءُ سُـبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

جن ـ (۲ او ۳) ـ ... وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ـ وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نساء (۱۷۱) ـ ... وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا.

مريم (۳۵) ـ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

ضميمه (۲) ـ د خداى تعالى په يووالي د مشرکينو اعتراض او نيوکه:

ص (۵) ـ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.

اعراف (۷۰) ـ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ...

اسراء (۴۶) ـ ... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.

زمر (۴۵) ـ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ...

مؤمن [غافر] (۱۲) ـ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ...

جن (۱۹ او ۲۰) ـ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ـ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا.

يادونه: ددې تشريح د ليکلو پر مهال لاندينيو سرچينو ته هم مراجعه شوې ده:

۱ ــ نظم قرآن ــ د عبدالعلي بازرگان ليکنه

۲ ــ آشنايي با قرآن ــ د مرتضی مطهري ليکنه

۳ ــ في ظلال القرآن ــ د سيد قطب ليکنه

۴ ــ تفهيم القرآن ــ د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي ليکنه

۵ ــ تدبر قرآن ــ د مولانا امين احسن اصلاحي ليکنه

٦ ــ قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] ــ عبدالعلي بازرگان

۷ ــ الميزان في تفسيرالقرآن ــ د سيد محمدحسين طباطبائي ليکنه

۸ ــ کابلي تفسير [قرآن کريم ترجمه او تفسير ــ مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبيراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله

۹ ــ پرتوی از قرآن ــ د سيد محمود طالقاني ليکنه

۱۰ ــ تفسير نمونه ــ د آيت الله مکارم شيرازي او د ورسره علماو د پلاوي ليکنه

۱۱ ــ تفسير نور ــ د مصطفی خرمدل ليکنه

۱۲ ــ تابشي از قرآن ــ د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي ليکنه

۱۳ ــ تفسير باران ــ د دوکتور مهدي خُدّاميان آراني ليکنه

۱۴ ــ ترجمه تفسير طبري ــ د حبيب يغمائی په اهتمام او تصحيح

۱۵ ــ تفسير ابن کثير [حافظ عمادالدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن کثير الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٦ ـ معارف القرآن ـ د مولانا مفتي محمد شفيع ليکنه

١٧ ـ تفسير مصباحين (اردو) ترجمه و شرح تفسير جلالين ـ ليکونکي : جلال الدين محلي او جلال الدين سيوطي ـ اردو ته ژباړه او شرح: محمد لياقت علي رضوي

١٨ ـ تفسير کمالين د جلالين تفسير اردو شرح د : مولانا محمد نعيم ديوبندی

١٩ ـ د قرآن عظيم الشان پښتو ژباړه ـ مولوي قيام الدين کشاف

٢٠ ـ عزيزالتفاسير ـ د قرآن کريم پښتو ترجمه او تفسير ـ مولوي سلطان عزيز (عزيز)

٢١ ـ صفوةالتفاسير ـ د محمدعلي الصابوني ليکنه ـ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده

٢٢ ـ د قرآن پلوشې ـ د ګلب الدين حکمتيار ليکنه

٢٣ ـ تفسير ديوبندي ـ د مولوي عبدالحنان ليکنه

٢۴ ـ حکمة القرآن ـ د مولوي امين الله پېښاوری ليکنه

٢۵ ـ تفسير ايوبي حنفي ـ د مولانا محمد عبيدالله ايوبي ليکنه

٢٦ ـ تفسير احسن الکلام ـ د مولوي عبدالسلام رستمي ليکنه

٢٧ ـ قرآن کريم په پښتو ـ د اجرالدين اقبال ژباړه

٢٨ـ شرحې بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرګان ـ د عبدالعلي بازرګان ويب پاڼه [bazargan.com]

٢٩ ـ تفسير روح القرآن ـ مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صديقي.

٣٠ ـ د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه ـ مولوي جانباز سرفراز

٣١ ـ روح المعاني فی تفسيرالقرآن العظيم والسبع المثانی ـ العلامه ابی الفضل شهاب الدين محمودالالوسی البغدادي

٣٢ ـ تفسير جواهرالقرآن ـ مولانا حسين علي

٣٣ ـ تفسير روح البيان ـ شيخ اسماعيل حقی البروسوی

٣۴ ـ «کنزالايمان او تفسير نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بريلوي، تفسير احمد يارخان نعيمي

٣۵ ـ کشف الاسرار و عُدة الابرار ـ [د قرآنکريم ادبي او عرفاني تفسير] خواجه عبدالله انصاري

٣٦ ـ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسير] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي

٣٧ ـ تفسير الفخرالرّازی المشهور بالتفسيرالکبير و مفاتيح الغيب، امام محمد الرازی فخرالدين

٣٨ ـ التّفسيرالمبين ـ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفيسه

٣٩ ـ تفسير قرطبی ـ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پيرمحمد کرم شاه

۴٠ ـ المفصل في تفسيرالقرآن الکريم ـ المشهور بتفسيرالجلالين ـ للامام جلال الدّين المحلّيّ والامَام جلال الدِّين السّيُوطيّ.

۴١ ـ «سير تحوّل قرآن» ـ مهندس مهدي بازرګان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library